

● „most már minden lépésben rossz a mersz”

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
IX. ÉVFOLYAM 1998. 9. (263.) SZÁM — MÁJUS 10.

ára 1000 lej

LÁSZLÓFFY ALADÁR

A szellem palackozása

Mínél műveletlenebb a kor, a látszat szerint annál többet használja az írást. Nem olyan általánosságban értendő, mint a bürokrácia körül felgyűlő papír-kalángyák, hanem hogy felirat kerül a pólóra, pulóverre, üdítős-bádogra, szélvédőre, a trikó intim használatra kerülő válfajaira is. Ám annak ellenére, hogy ez a betűfetisizmus az információ oltárra emelésének korában megy végbe, mégsem valamely formája — (rejtett, ravasz, művészi, monomániás) — ő is az információtovábbításnak, csupán üres hímzés, cífraság, dekoráció. A "klasszikus" esetből — mely egy viccnek sok, egy komoly parabolának kevés volt, valami félfarú filmet is összehoztak: a sivatagi törzs kezébe kerülő, repülőgépből kidobott üres kólás üveget istenként kezdik tisztelni. Ehhez csak annyit, hogy a gyufacimke, söröskupak, vagy szalvétagyűjtés, mely komoly fogyasztói társadalmakban virágzik, semmivel sem kevésbé primitív vagy kevésbé "szerkezeti" jellegzetessége emberi mivoltunknak.

A betű pedig, számos ábécé számtalan jele — becsülettel tölti be szerepét a valódi kultúra hordozása, rögzítése terén, s az ilyen dísz-szerepben egyaránt. Persze ha az ember mondjuk az utcán, a villamosmegállóban előkapja a noteszt s elkezd írni, megmosolyogják, főleg a fiatalok, akiknek nincs ilyen ingerük, följegyezni valójuk se akad, s mikor írnak, szeretnek egyenesen számítógépbe írni. Igaz, hogy a noteszt s a ceruzát soha nem helyezi használaton kívül egy kis áramszünet, s mit kezdett volna Darwin a Galapagosz szigeten, vagy Radnóti lámpaoltás után egy

>>>>> folytatás a 7. oldalon

Deák Ferenc: Villon-illusztráció

- Vásárhelyi Géza versei
- Lászlóffy Csaba: A soron következő
- Ágh István: Lop a család
- Szócs István: Érték — minta nélkül?
- Történelmi vázlat
- Hajós József: Apáczai egyik fő forrása
- Lakatos Mihály: Rege az öreg halászról
- SERÉNY MÚMIA

NAGY GÁSPÁR

Verseik egymás közt

*Talán még a versek
mert a költők már nem!*

*A versek még valaki
szeszélye szerint
egymás mellé
elé és mögé
kerülhetnek
de a költők már szét:
ki a hallgatásba
ki a fecsegésbe
s szívükbe
beköltözik*

*Arion
meggyilkolt delfine:
kiomló vére
ott áramlik és bolyong
a melegebb tengereken.*

*Talán még a versek...
a versekben
a legárvább hangok
a közös betűk
a néma ó-k
és a gyöngye ű-k
esőként suhogó l-ek
átszólnak
a Dunán
hogy "szörnyű idő"
bár sehol az ellen
csak egy tölgy hajladozik
gyönyörű verset a Szigeten
alatta egy anoním
ifjú Arany János.*

OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!

A postai lapterjesztő nyilvántartásában a HELIKON katalógus-száma 3012
Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között
Kolozsvári előfizetőinknek díjtalanul kézbesítjük a HELIKON-t

9

SZÓCS ISTVÁN

Érték — minta nélkül?

A fenti cím hivatkozás hajdani *Digma* nevű jegyzetsorozatomra; ("Aruminta — forgalmi érték nélkül"); egy olvasótól ugyanis olyan levelet kaptam, amely azoknak a cikkeknek a megközelítési módjával szeretne megvitatni egy számúra meglepően újnak tűnő kérdést; ennek lényegébe, mint mondja, nem is ajánlatos elmélyedni, de szellemi vakság volna, folytatja, ha legalább játszi izgásgággal nem enyelegné körül az ügyet.

Az egyik magyar nyelvű rádióadó irodalmi műsorában nagy meglepetéssel hallgatta a következőket: a közelmúltban egy magyar szerző sok önéletrajzi vonatkozást tartalmazó regénye feltűnő nagy közönségsikert ért el Amerikában, és amikor egy vita során két magyar kritikus — irodalom-elméletész — e sikert *magyar teljesítmény* gyanánt is akarta tárgyalni, egy zordságáról és eszmei maximalizmusáról híres, élemedett amerikai kritikus ezt a szándékot nagyon erőlyesen elutasította, mondván, a könyv sikere *egyéni teljesítmény*, és nem valami nemzeti összprodukció eredménye.

Annál furcsább ez az összekocanás, mivel — a levélíró szerint — a két magyar kritikus világnézete folytán *különböen sohasem szokta* valamely szellemi teljesítményben a nemzeti összetevőket keresni; az amerikai kritikus pedig, ha negatív értékű teljesítmény megvitatásáról lett volna szó, nem zárkózott volna el a magyar sajtóságok felismerésétől; úgyhogy a két magyar kritikus előlötti zavarában nem győzött eleget értetlenkedni (a levélíró szavaival: hápogni).

A levél kérdéseire azzal kell kezdenem a választ — előre bocsátva, hogy az ákációs természetű amerikai kritikusnóval értek egyet —: a kérdésfelvetés e módja egyáltalán nem új. Leggyakrabban és leghevesebben Wagner Richard zenéjével kapcsolatban került előtérbe. Wagner zenéje annyira programszerűen német, sőt ógermán romantikus révületben fogant, hogy sokan megkérdézték, vajon, aki átengedi tudatát és érzéseit e zene hatalmának, az szükségszerűen valamilyen germán miszticizmus előtt is kapitál-e? Azaz, lehet-e úgy szeretni Wagnert, hogy benne ne a német specifikumot szeressük mindenképp? Lehet-e tisztelnie azoknak is Wagner mélygermán zenéjét, akik valamilyen okból éppen hadilábon állnak a németéssel mint politikai jelenséggel?

Elkerülhetetlenül megakad a szemünk Eötvös Károlynak majd százévvvel ezelőtti válaszában: Eötvös Károly, aki pedig sokszor tűnik a nemzeti eszme megszállottjának, sőt szélsőségesének, (Káldy Gyuláról szóló tanulmányában) erről így nyilatkozik: "A Wagner-zene nem nemzeti zene. Az egy nagy tehetségű brjögőnek egyéni alkotása". Ha a

wagneri zene utóhatását figyeljük, talán igazat is adhatunk neki: akik zenéjének fortélyait előszeretettel aknázták ki, inkább lelki alkatának voltak a rokonai, semmint történelmi-eszmei felfogásának követői. (Mellesleg érdemes egy pillanatra elidőzni Eötvös Károly lélektani nézeténél — aki például egy politikusról beszélve azt mondta, hogy a nagy tehetségnek nincs még egy olyan veszélyes (önromboló) ellensége, mint a hosszantartó hatalom —: "De ahogy a természet valamely titka eltorzítja az agyat már a születés előtt, a szakadatlan egyoldalú foglalkozás az épnek született agyat is épp úgy el képes torzítani. Kiváltképpen, ha számtannal és zenével történik a foglalkozás."

Hogy mit ad, mit kínál zenészeknek, költőknek a nemzeti karakter, amelyet a nyelv, a zenei anyanyelv, a "nemzeti fogalomtár" és "érzelmi avar" kínál, az valóban számításba vehető; de — *azért mégsem!* Még-hozzá azért nem, mert *mindezt mindez — mindenkinek* kínálja: beszélhetik azt a csodálatos nyelvet húszmillióan, és mégis egy század alatt csak húsz nagy költő kerül ki közülük. Egyéni teljesítmény során.

"Ez a mi dicsőségünk is", valamint, hogy "mindnyájan büszkék lehetünk rá"; a közös dicsőség habjain való lubickolás, közös locsipó-

emelkedően nagy *negatív* teljesítmények felől. Nemcsak az angolok sértődnének meg, ha az angol dektívregény kiválóságát, vagy több mint háromszáz éven át a brit világ birodalom-építés sikereit azzal magyaráznánk, hogy a sikeres bűnözés legtermékenyebb feltétele az angol perfidia; vagyis, ha nem Copperfield Davidben magasztalnánk az angol kedélyt és lelkületet, hanem — Heep Uriásban.

Ugyancsak tanulságos, az utóbbi félévszázad politikai, szociológiai, kultúrantropológiai irodalmát vagy csak a mindennapi vezércikk filozófálgatásokat is lapozgatva, hogy háborús bűnösök, tömeggyilkosok, diktátorok, titkosszolgálati főnökök életművének elemzésénél mennyire csak az egyéni összetevőket hangsúlyozzák, nem a nemzeti, etnikai vagy társadalmi "hozzájárulást."

A második világháború után sok olyan osztrák értekezést olvashatott az ember, amely irodalomban, zenében, képzőművészetben, filozófiában roppant igyekezettel kereste az osztrák identitást; próbálta kimutatni az osztrák specifikumot, de e vizsgálódások nem terjedtek ki a jellegzetesen osztrák Hitler Adolfrá és sok hasonló származású munkatársára... Persze, mindezt meg is lehet érteni, ugyebár.

Sőt, helyeselni is lehet: — csak a pozitív teljesítményeket szabad — nemcsak eszményíteni, hanem népszerűsíteni is.

csikázás a nagyság gyógyvizes medencéjében nemcsak a szegény árva kisember vigasza. Mint a fentiekből kitetszik, akár egy nagy teoretikus vagy hiperkritikus elme is szívesen kivenné a részét a közös nemzeti dicsőségből, hogy "mi is azokhoz tartozunk, akik..." Reánk tehát úgy nézzenek. (Értekezett erről jó harminc éve egyik regényem álhóse is.)

A többes első személyt kismembereknél minden további nélkül meg lehet bocsátania, sőt méltányolni is — mert közvetve a szellem rangjának tiszteletét tartalmazza —, úgynevezett csúcstelmiségieknél azonban nem. A helyi regionális vagy nemzeti kiválóságból levezetett szellemi rang — tudolajdonképpen ez az, amit provincializmusnak nevezünk; vidékiességnek.

Még inkább "kitetszik" majmunk menyasszonya", amikor a kérdést visszajáról nézzük: a ki-

Van azonban egy harmadik és leginkább visszatetsző vonása ennek a "mi is részt kérünk a dicsőségből" álláspontnak. Nagyon közismert, agyontárgyalt és megsiránkozott, mégis újból és újból elő kell vennünk: a kortárs-közöny és az utólagos, eső utáni ajnározás.

Valakit kizárnak az egyetemről — a versei miatt; majdnem éhen hal, nyomorog egy rövid életen át, aztán pár évtized múlva róla nevezik el ugyanazt az egyetemet; a versei miatt — és milyen büszkén!

A városok utcajegyzékei telefonkönyvekhez hasonlítanak, annyira tele vannak személyiségek neveivel; kissé figyelmesebb vizsgálódás után kiderül, hogy akikről a legtöbb utca van elnevezve, illetve akik leginkább megérdemelték nevük megörökítését, azok éheztek, nyomorogtak, száműzetésben, vesztőhelyen végezték, vagy legalábbis minden rosszat elmondtak róluk.

Hiába agyonemlegetett közhely ez, szükséges még többet emlegetni — "különösen ma, amikor" ... stb. Amikor hajszalra ugyanúgy zajlik a szellem története, mint hajdan; amikor *kétséges rang, szellem és tudás*, viszont amikor biztos rangot és kiváltságokat biztosít szellem és tudás régi, sokat koplalt nagyjainak az életművén való elősködés.

Mindez a kérdésszövevénynek még csak az innenső oldala. A másik az volna, hogy mit adott a szellemi kiváltság — most már a dicsőségen, a hírneven kívül — valóban a saját közösségének és az egész emberi közösségnek — hogy ment-e előre, működése által az emberiség szekere?

Sokszor mondják, milyen fájdalmasan és tragikusan és lesújtóan és felemelően szép, de valóban így van: nem kritikusaiknak, nem teoretikusainak, nem a regisztráló katedra-automatáknak, de az alkotónak magának kell szüntelenül észben tartania, mit tesz ki művében a nemzet, az etnikum, a szülőföld, vagy az anyanyelv hozzájárulása? Hogy pontosan miből áll ez a "hozzájárulás"?

Szó sincs arról, hogy az alkotónak, mint a párt-társadalom idején elvárták tőle, nyilvános vallomásokat kellene tennie, hogy kötelező volna akár a dsidai meaculpázás: Koldus apám, vissza fogadsz-e? De érdekes, hogy mindenik hordozott valamiféle hozzátartozást vagy hálataudatot a lelke mélyén akkor is, ha úgy tűnt, saját magának és a kívülállónak, hogy a "kibővített értelemben vett családja" a nemzet, a szülőföld nem azonosul vele.

Ez a belső szolidaritásvállalás, kimondatlan belső azonosulás mindég megéreződik a művön — és az emberiség ráharap.

Szerinte, amikor egy-egy festmény, szobor, regény vagy dráma szinte megmagyarázhatatlan feszültséget kelt a kívülállóban, annak az a magyarázata, hogy abban az alkotásban el van ásva, be van falazva egy másik.

Például — ír valaki egy rettenetesen vad történetet, kimond valamilyen szörnyű képtelenséget... utána aztán az egészet álruhába öltözteti, de a lepleken-köpenyeken átüt az eredeti póz és mozdulat nyoma, és a néző-olvasó érzi, hogy itt több van, mint amit lát... Tudatos szublimáció, mégis hatásos.

Érdemes elgondolkozni azon, hogy a "legmagyarabbnak" tartott drámai műben, az Ember *Tragédiájában* magyarok nem is szerepelnek, a magyar szó elő se fordul — és mégis! És mégis "annyira mégis", hogy külön nem is érdemes foglalkozni ezzel a vonatkozással.

A múltkoriban egy spanyol mondást idéztem — *hablar de la mar y estar en la tierra* — a tengerről beszélni és a parton maradni. — Most a fordítottjára szeretnék hivatkozni: Járn a tengeren, de olyan arckifejezéssel, mintha közbős parton járnál; a parton marad meg ne tegyen úgy, mintha az ő lélegzete keltene a hullámokat.

VÁSÁRHELYI GÉZA VERSEI

A nincsmiért-madár

Ne beszéld tele a világot
ha ki is adtad magad a világnak
zöld erdőt nem fejszék
de emberek vágnak
Jöhet az ég körfúrásra
kettészeli a földet
az utolsó nap után
főteletet senki rád nem küldhet
Csorogsz erekben folyón csatornán
nem vagy a kéz csupán mit fog: a kormány
éber a véletlen nem is hagy nyugodni
mélybehull és szétmállik a megroncsolt holmi
Hajód szertefoszlik szálló tengerekbe
vándormadarad száll a lehullt ereszre
s nehogy el is tudjon hinni bárki
próbáld magad ma is kitalálni
Úgy járom körbe most magam
akár mézve a mézet őrző odvát
de elszaladt az erdő
akárki elfoghat
Ha már kiadtad magad
vétked érényeid s e hátráló világot
nincs miért letagadd
cementbe fült vándormadarad

Pálinka

Cujka te vagy a dézsmám
fáradt vagyok s te fellegelsz
az égbolton tűnök el némán
Nem emberülsz nem emberelsz
Keleteurópa piciny vidékén
összefonódik a gyékény
s vidám trillákkal kel a nap
és nyilván nem adod meg magad
Mintha sohasem lennék volna
mintha halottat szörnék halottra
sírásója legszebb életemnek
Magam: bocsáss meg
elfeledlek
De úgyis szép e túlvilági élet
magamtól mind többet remélek
szerteringat a mindennap inga
Különbén a cujka mégiscsak: pálinka

[Egy melegnyi koporsót hogy ne fázzak]

Egy melegnyi koporsót hogy ne fázzak
sem égboltot s eget
Meleget! Meleget!
Kínzószerszám az öl melyből kikelsz
most már minden lépésben rossz a mersz
Mondd azt hogy kellemes:
minden testrészed sebes
illetve gyors mint az Orient
nyelváldotta sors ki látott ilyent
Nyugát nem nyugszik el bennem
s kelet kikeletlen
pedig minden érzékem sugárzza
fajomban itt él őshazája
Élek temetetlen
fejvel földbe ásva
aki bennem él s akitől élek
nincs se földi és semmi égi mása
Rosszat tesztek magamnak
félek
a zokszók elragadnak
görcsbe zárt ajakkal
kong hangja a hajnalnak

Tíz éve halt meg a költő

Sziki Zsuzsinak

Ahogy felkapja a lég a pelyhet
ahogy elszáll az utolsó lehellet
ahogy megtanít az illem szenvedésre
ahogy jégveréskor felsír az ember vetése
ahogy futottunk lobogó hajjal
szemben a bajjal viharral
ahogy anyánk titokban könnyet ontott
ahogy tükre előtt haját kibontott
és nézte szép szemén a kihűnyő hajnalt
copfok libbenését lebegését hajnak
Ahogy templomba készülődve reggel
ahogy rikoltva szembe seregély sereggel
ahogy tűnik az élet az őszülő hajban
ahogy megsejtet hogy baj van
ahogy elpihensz kezéd kezébe fontva
ahogy vágyad vágyódik sziki honba
ahogy kezéddel libbentéd szoknyád
ó ha az életem visszahoznád
Sziki Zsuzsi tied a vágyam
üres a szívem üres az ágyam
Ahogy egy szoknya fodrozódik
ahogy egy hajtincs kioldódik
ahogy úgy érzem enyém vagy
ahogy az első szerelem elhagy
ahogy lépésed büszke az utcán
ahogy a szemed barna és borostyán
átnyújtom néked a szentelt kelyhet
ahogy feltártad öled s a kebled
ahogy rátündöklesz a csillagokra
szoknyád libbentve kezébe fogva
úgy vagy a büszke úgy vagy a vágyam
látod itt vagy e látomásban
Sziki Zsuzsi ha felragyog az orcád
felmosolyog egy egész erdélynyi ország
Mert vagy és nem csak kitalálalak
Ahogy kár hogy meg nem találhattalak

A nagy lázadás

Egyévesen
Kisedényen ülve lázadozom
miért nem szabad nadrágbatolni nékem
jó meleg lesz a pelenka hűvöseben
S füttyüléssel miért csak vizelni
miért nem szabad babrálgatni rajta
Emlőjét anyám hogyhogy nem adja
Engem eddig másképpen neveltek
szoptam kakáltam pisáltam szaporán
miért kell nékem felnőni ily korán
Fellázadok ez így túrhetetlen
egy ötlet agyamon átrohan
s ülök az edényen büszkén - nadrágosan

[Láthatjátok

el-kimaradtam]

Láthatjátok el-kimaradtam
hóhérvodtatok is rajtam
bekentetek el-kihallgatással
fenyegettetek elnemsiratással
Másabb is lettem amint hittem
egyetlen irhám el-tovavittem
s kerülgetve a világot
lettem magamban bizonyosságot
El-kiestem úgy épültem
magammal eggyé elvegyültem
egymagammá fel-kioldhatatlan
láthatjátok meg-kimaradtam

KIRÁLY LÁSZLÓ

Vásárhelyiben hull a hó

Egy Szabadság—téren így hangzik a szó: ha elmentek, ne hagyjatok itt. Közben hóvirágot vásárol Hadrévi Veronkának, ki román tanítónéni, de most éppen pincérnő és cinkosan itatja alkoholihiányban szenvedő honfitársait. Titokban, csendben, írókat, muzikusokat. Aztán — erdélyi módi szerint — megszületik a vers:

Hadrévi Veronka,
szavad szívem rontja,
könyveimet ontja —
Hadrévi Verontya...

A verset persze le kell fordítani román nyelvre, mert Veronica asszony magyarban nem jeleskedik, bár lányát Izraelbe szöktették, vagy az unokáját, ígylát két-ségbe van esve, de a férje amúgy is magyar, csak hogy nem műfordító.

Erdély.

Nyolcvanas évek vége.

Dr. Vásárhelyi, az örök ingázó — egyik legszebb és legnyomasztóbb költői örökségünk. Hol nem voltunk ott, ahol ott kellett volna lennünk — és ki az, aki nem volt ott? A kérdés fölösleges, de nem feledhető.

Szeretót szerezni százat egyszerű — ámde barátot lehetetlen.

Alig láttam életemben embert, ki így szerette a barátait.

Hol láttatok hajnali napfényben költőt, ki nadrágjából kibuggyanó inggel sétál át Kolozsvárt a Garibaldihídon — és a barátai verseit olvassa félálomban?!

Gyertek ki a síromhoz, születésem napján, igyatok meg egy üveg vodkát és törjétek szét az üveget.

Az idő telik, az emlékezet szürkül. Csak a bánat nem.

Vásárhelyi Gézának minden díjazottak dobogóján ott lett volna a helye.

Most is ott van.

Szégelyljük magunk!

Kolozsvár, 1998. április 5-e

Ne félj az álom

úgyis szertehordoz

Akár a macska
fejébübját
s tokáját nem tudja nyalni
én sem értem: ha nincs öröklét
minek kell élni s utána-halni
Valaki mindig visszáló
habár puskád álmát is feledded
nagyon kövér iszonyterhes felhők
gyüledeznék körötted feletted
Hát őcsi ne szállj ily magasba
maradj csak önnön-önmagadra
fásult fészek kivesző jószág
nem vár rád egy újjeléndi ország
A macska azt mondja: sipirc
s te összeressz örömmel
veselkedj neki e világnak
huszonkét levágott körömmel
Múl az idő esztendő is jó még
kis bogarak párzanak a fűben
a halál hoz ránk vágkivirradatot
S nincs kihez hogy az legyen bár: hűtlen

LÁSZLÓFFY CSABA

A soron következő

(Szakadékok)

A jószág állítólag nem ismeri a tapintatot. Édesanyád mégis mindent tapintatosan csinált, úgy kísérelte, hogy gyöngéd-ségének, nevelésének "áldozata" - ha jobban hangzik: a *kis páciens* - észre sem vette a bekövetkezett változást.

Miért jut ez eszedbe éppen most, amikor valósággal fortyogsz a nők ellen. Hiszen nem egyetlen undok, korlátolt nő vagy főnöknő zsarnok képe lebeg lelki szemeid előtt. Az édesanyák persze kivételek - mondta otthon a párod; s te bölintőtál, mint aki elfogadja a mentőkötélet, amelyet a párod szerint inkább neveznek köldökzsinórnak.

No de igazán alábbhagyhatnál a haraggal, különben még kideríti valaki, hogy túlbecsülsz a nők jelentőségét. Légy fölényesebb, ha kell, tudományosan választékos, mint mondjuk a *Káprázat* Georgja*, aki átmenetileg szükséges rosszat látott a nőkben. E teória a megboldogult Zörgő Benjámint professzor "különbejárattú" szakinterjúja óta meglehetősen logikusnak tűnt neked. "Némelyik rovarfajta már jobban csinálja, mint mi. Egy vagy egynéhány anya hozza a világra az egész törzset. S a többi állat elcsökevényesedett..." Lám, lám.

Éhgyomorra mászkálsz s fekete pontokat látsz magad előtt. A világos furnúr íróasztalon is. Kellemetlenebb, mint hangyajárás az abroszon. Pedig egyedül voltál az irodában. M. nélkül... Ki tudja, hol produkálta magát - a tömény dohányfüstben két féldeci után! A legparányibb kétely sem férhet hozzá, hogy indulata ilyenkor környezete leforrázásához vezet. (Te már le vagy forrázva attól, amit legutóbb művelt; egy ilyen nőszemély inkább csak mímeli, hogy *művelt*, most döbentél rá igazán, mennyire "rabtárs" lehetnél a *gályán* Kertész Imrének, aki szerint "az erkölcsi és szellemi ember legkínosabb tapasztalata, hogy állandó oktatásban részesül a nem erkölcsi és nem szellemi embertől az erkölcsöt és szellemet illetően".)

Elutaztál, s alábbhagyott benned a forróság; az idő is lehült. Visszatérve, halott helyzet fogadott: köszönésre sem reagáló főnöknő, fagyos csend. A leforrázott áldozat ugyan ritkán nyeri vissza újra könnyed nyaktartását, arról viszont, aki őt kiszemelte, sohasem tudható, mit forral még agyában. Alantás helyzetben az ember viszolyog attól,

hogy úgy érezze magát, mint egy kitekert nyakú csirke; igaz, egyetlen vércsepp nélkül. A fulladós állapot azonban korántsem kecsgetet békével.

"Most láthatod te is - mondtad asszonyodnak -, nem lehet egyszerűen táblát akasztani fejed fölé az eset után, hogy: ELŐÍTÉLET!... Nyilván nem úgy álltál párocskád elé, mint akit morális ítélet még nem ért ilyen vonatkozásban. Hogy egyebet ne említsünk: tegnap este is összezördültetek, többek közt a szakterminológia túlzott használata, túlhajtása miatt a szülői gyakorlatban; nem mintha igényt tartott volna rá, hogy figyelembe vegye: egy idő óta "magadon kívül" vagy, márpedig neki mint pszichológusnak tudnia kéne, hogy az olyan fölényeskedés, miszerint "azt sem tudod már, hol van a lent meg a fent!", igen súlyos következményekkel járhat. Persze, te nem vagy tipikus eset, átlag páciens — ezt BÉ Nej tudja rólad —, téged a szavak gyakrabban tesznek *valaki mássá*, aki kiéli magát az írásban, e téren hát nem vagy érdekes.

"A PROSPEKTUSOK ÉLETE AZ ÉRZELMEK ÉLETE. A FELADATOK ÉLETE NEM A LELKISMERETÉ."

Ezt hagyta hátra a hitvesnek reggel a csergőóra szomszédságában, miközben ő megejtően durmolt. Mindazonáltal nem felelted el, hogy legutóbb nem bánt veled a legszívélyesebben. Most jössz rá, ezt a figyelmeztetést tulajdonképpen a karvalyképző M. íróasztalára kellene kitenni. (Ha Madonna-arca volna, semmit sem változtatna a dolgon.) Amit a természet a génekből kifejezett — tehetnéd hozzá —, azt a mechanikus ismétlésekkel megzasztott öntudat, a betanult lét nem képes pótolni...

A "megzasztott" jelző kissé natúr ízű ugyan, de ki gondolna itt konkrét ellentmondásra. M-nél nem a spray-illatfelhő hiánya zavar, hanem a hitvány, üres gőg füstfellegburka.

Sz.-nél jártál, az esszéírónőnél (nagy szemecsupa gyöngéd értelem); benéztél az üres szobába, ahol azelőtt beteg anyja feküdt; most tudtad meg, hogy már hónapok óta halott. Az utcán mintha hajtott volna valami, megiramodtál, mégsem tudtad lerázni magadról a különös, édeskés szagot. A kapu előtt mozdulatlan rongy vagy állat hevert a sötétben. Holtan, de még hajlékonyan. Az egyik tőrődésben (vagy az állkapocs körül) várt rád a gonosz vigyor. Vacsora közben a fe-

rete kaviár ízetlen volt, s mintha halkan ropogott volna fogad közt... Egy pók a pap kopott palástján, még gyerekkorodban. *Meszesedek*, mondja a halott költő**, még nevetve a holton. Egy pók a beázott fürdőszobafal szögletében, a véce lehúzólánc árnyékot vet a pókhálóra. A halál pókja ott bujkál mögötted, előtted; benned is tán. Az édeskés szag csak elvétve kísér.

Ahogy befordulsz a kis utcába, hírhedt előérzetet azt súgja: "Veszély!" Nem kósza ebek húgyszagú sikátora ez, naponta keresztülmész rajta. Igaz, sohasem sétálva; ám most valósággal loholsz. Nem túlvilági jelek szoktak nyugtalanítani, teszem azt, egy öngyilkosságot elkövetett barátod (vagy a hasonmása), akit egy ilyen ősz eleji, derűs napon pillantasz meg sok év után. Fehér nyári ruhában ül a padon: a természet egyezik, a vörösbarna hajszín is, bandzsalító mosolyával mintha hívna, s téged a szürkés arcszín láttán kiráz a hideg. Annak idején az távolított el tőle, hogy erős dohányos volt. (Ha csupán ennyi fenntartásod volna M.-mel szemben is, akinél nem az a fő szempont, hogy nő, hanem hogy főnöknő.)

S megérzésed révén ismét bejön a képbe: a valóságos. Ez M. - *largo, larghetto* kíséri karmozdulatát. Szerénység, alázat még járás közben is kizárva. A zsírkarikás szemben a szépséggel felérő nyílt értelem, tisztaság fonákja: kivagyiság és érvényesülési vágy. Meg se mukkan a száj, de a lefittyedő, kemény ajakról jól látni: nemcsak nikotintól megbarnult, ritka fogsort takar, hanem trágár szavakat, fogalomzavarba fülő fenyegetőzést is.

Könnyű képzelegni róla, hisz jól ismered. Ott halad el melletted, mint Canetti rúit barátnője; ez viszont nem képzelgés - most látni a hasonlóságot! A "Káprázat" játszik talán veled? Feje kissé ferdén áll a nyakán. (Mégis: ha legalább úgy tisztelné s tenné eléd a Szabó Lőrinc könyvét, *mint egy tisztára törölt tárgyért!*) A valóság - a keskeny, szűrős szem is - rácsfol minden rosszhiszeműsége vagy írói torzításra. "A nők a világ szerencsétlensége - hallod vissza Canetti orvosát, Georgot —, az ólomsúly az emberiség szellemén." Egykori franciatanárnod elegáns, kioktató hangja felel rá máris: "Hát modor ez, kérem? - Szép szája megrándul. — Mit képzel egy férfi... a maguk korában?!..." S te mint okosnak tartott, illedelmes diákja zavartan hajtod le fejed (persze akkor!); hisz veleges társaságban megtanultad már szalonmodorban bagatellizálni, játékos semmiséggé kenni el a férfi-nő ellentétet. Noha túl

vagy már egy-két csalódáson. "Marja ki sós könny a szemem, / Ha a szemedbe nézek" — elszőrnyedve olvastad titkon Adynál, ahogy a mohó és vértelen női ajkak: "mint hernyók a lepke-rajban"... Brrr!

Ó, hiszékenység kora! Hol van még a sok dühödő szidalom. Ó, ártatlan, ifjú sereg félénk szemléje a gyérülő redakcióban!... Tragikus vagy inkább tragikomikus, hogy egész életedben a kuplerájos, baccháns bohémia-áknál iszonyatosabb volt számodra a női hierarchia világa. Hisztériás főnöknők brutális, zsarnoki — valójában szolgálalkúra méretezett — rendcsinálásában nem találtál soha semmi titokzatosat; törekenységet, érzékenységet.

Most is — másfél méter magasból — mintha le akarnának nézni azok a seszínű, megrikult pillák ("mint cirokszőrök a fehér bibircsen"). Iszonyú tapasztalatokkal kell fizetniük egyeseknek. Egy pietista imaház főnöknője lép eléd valahonnan a háromszáz esztendő homályból, aki szörnyülködve hallgatja, mondjuk, Händel zenei rögtönzéseit. Meg sem szólalt még, csak fintorog, de moralitása erejével máris oly magasra nő, hogy habogásodat megjegyzésre se méltatva hagy faképnél s vágat el melletted heves iramban. Zavarodban kénytelen vagy jobbra meg balra lépni, összehúzódni. Ha netalán büntudatot fedezne föl arcodon, kész lenne újabb támadást intézni ellened. Noha Ady nótálatától megóvott ez a pár évtized, Szentkuthy ironiája azért megkísért olykor, elég behunynod a szemed, s már látod, amint a *Hölgy* "vak indulatában nekimegy helyettesének, elődjének(?)", majd pardonok mindkét részről. Ezt várnátok, ugye?

Hát nem. Van, akit az ital melankolikussá tesz. De M.-et — a soron következő — nem.

Mielőtt erőt venne rajtad a sötét tapasztalás, megrendülten kerülsz ki a kifürkészhetetlen, rezzenéstelen tekintetű, ragadozó madárszerű lényt, s az esetleges italcsovát. Örökös készenlétben. Mintha könyörtelen üstökösök közlekednének abban a kis utcában, s fent az emeleten is — a parancsra "bedolgozni" kész, állás nélküli kollégákra váró, kitöltetlen előszobában — értelem, erkölcsi mérce, tér, idő korlátait semmibe véve, csak úgy, kiszámíthatatlanul.

Megtört alakod árnyékától riadozol. Húzd ki magad! Ha nincs is, aki féltsen (teremtés koronája, te; neveléses is lenne, nem igaz?); az éjszakai zápor csak a port veri el, te egyelőre megmaradsz. Ha csökevényes időben is,

magába foglal ez a konvencionális nyomorított tér, amelyben szellemed létezik, tested ritmusát, lélegzetvételeket, szorongásaidat is felvállalja. Nem minden megörtség gyengeség. A családás, a megrendülés nem az.

Legfeljebb a kényszerképzet ugyanaz: gyanútlanul idézzük leghétköznapibb dolgainkat, megváltunk legbanálisabb szavainktól, érzelmeinktől, s mire körülnézünk: mindenütt csak a szakadék.

Férfi és nő közt.
Nő és főnök között.

(Útközben)

Puffadt, másnapos arc, rövid, inas nyak, vérekes szempár, ezt gondold szemközt, hogyha már így összezsúfolódtál vele útközben. Megérdemled, ha leülsz vele egy asztalhoz, gondold. Nyilván, most túloztál. Ha csak ennyi volna: a szürke, szivárványosan sárga (olaj) foltok. Nézel a szemébe. Kitarított ingerültséggel; elégedetlenséget érzel, ahelyett hogy kellően hatna rád ez a feldolgozatlan zuhogás - fény és színek és illat; csak a mámor tűnt el. (Mióta?) Ahelyett, hogy élveznéd az utat, mélyen lehajolsz - a gyomrod a torkodban -, lesed a módot, hogy ne csak tekintettednek próbálj parancsolni, de agyaddal is friss levegőt szívhass. Az őszobozót keresed, ahol vérbükkök surrogna; ha már a civilizáció (nem az emancipáció?) ennyire kifordította kedvedet, már-már pánikba ejtett. Tetézd meg hát a biztonsághiányt még ezzel a személyes ügygel is; vagy inkább törődj bele, hogy nem ő az első fontoskodó, parancsolgató nőszemély, aki biztos karrierre vágyik. Mérd be a távolságot (helyette is) a feltűnési vágytól a küldetésstudatig. Mindegy, hogy a valójában véget nem ért aktivista korszak öröksége-e vagy korábbi hagyomány, lelemény: fölborítani a természet termékeny egyensúlyát!... Az előreláthatóval hadakozol megint, nem a vakvéletlennel; ott ül veled szemközt, kaján ránc rántja le fél arcát - az ellenszennvel piszmogni úgyszólván fölösleges már. "Nyilván látott valakit a beteg, aki felizgatta a fantáziáját" - mondaná Bulgakov úr. Nem, ez semmiképpen sem hallucináció. Elhagyatottok a faragott székel kaput, az öles kőfallal kerített templomot, ingoványos réten haladtok keresztül, a járművet mintha bivalyléptek ingatná ide-oda. Gyomrodban ejsze dolgozik a mézespálinka, üldöz a tikkasztó hőség; belevágtok egyenest a nagy idő haragoslila felhőgomolygásába a feketülő fenyves alján. Rajtad ilyenkor, a fizikai rosszullét előtt, valami rettenetes

— Szabó Lőrinc-i — kiszolgáltottság vesz erőt. Már nem törődsz azzal, ami elveszett (esztelen erdőirtások, a belvárosi komor betonpincékben szétzúzott Szikszai-fejek!); eszméleted már csak úgy tart ki, akár egy rozszant fahíd. "L'homme n'est qu'un roseau, le plus faible de la nature, mais..."

Egy rojtos nadrágszárú öreg székel a küszöbön ülve pipál. Többféle emberek vagynak a világon.

Az ilyen nők például, mint Constanze, Madame Mozart, néha-néha meglovagoltatják térdükön gyermeküket, s máris lerázzák magukról őket. Társadalmi elfoglaltságuk nem engedi meg, hogy úgy éljenek és érezzenek, akár az Isten "átlagos" teremtményei. Az ember tragédiájának némely jelenetében a túlzott öntudat hajszolja végzetes szerepbe Évát. S közben el-

szónokol éppen. Romániában sem földrengés pusztít jelen pillanatban, szinte csak úgy ráadásul az eddigiekre. A kanári viszont holtbiztos, hogy kiszabadult; honnan tudná szegényke, hogy a sárgarépa meg a kockacukor nem terem vadon, szabadon, a Rózsadomb vagy a Fellegvár bokrai között?!

Kaszálók után megint éles kanyar következik. Rosszul vagy; útitársnőd s egyben főnököd leereszkedő vigyorral hunyorog feléd. Madame Mozartot kínoztate-e valaha is az önvád? - M. talán jobban tudja. Téged az évek súlyával a veszteségek, az "eljártszottuk" szorongató érzése mind gyakrabban meggyötör.

Létezik nő, aki nem tart igényt soha semmilyen babusgatásra. Volna kitől tanulni.

Kiszállsz; szólnak hozzád — émelyít a beszéd. Kódós kontúrokat látsz csak.

Árkossy István rajza

száll valami a gyermek lelkéből, észre sem vesszük — azért ilyen neveletlen, javíthatatlan az emberiség!... KANÁRIMADÁR ELREPÜLT — olvashatjuk a második világháború előestjén a Kolozsvárott járt Török Sándorral a cédulát. — Ha valaki megtalálná, jutalon ellenében hozza el a Kitaibel Pál (vagy Kinizsi Pál) utca 3. szám alá... Atmeneti időket élünk, most is háború van valahol. A légitánc nem Szaloniki fölött zajlik, az általános elsötétítés sem Svájcban van, mint ahogy a Kremlben nem Kalinyin, és az öreg harcosok előtt nem Hitler

(Rosszullét)

Leggyengédebb akkor vagy, midőn álmodsz. Nyálad mint fagyaltlé csorog a párnára; ilyenkor megbocsátó mosollyal fogadod a pillanatkép-cikázást, a tovatűnő mondatfoszlányokat. Nem tesz krétafehérré evilági hivatástudatod, az "isten áldja, lelkem" patriarchális hangulatot a tudatalattiban nem fröcsköli be a hárpiahang ragacosz ömledéke.

Reggel aztán az álom, mint a havasról sebesen lefutó patak, eltűnik, s ha nem sürget valami, elég egy jel, egy rossz előérzet,

hogy feszengve kezd keresni magadban a láthatatlan horzsolásokat. Mint tetted sodronybetétes ágyadból kipattanva akkor Gy.-én, ahol a hegyek bekukkantanak a főtérre.

Kár, hogy ritkán emlékszel álmaidra, s egyre ritkábban álmodsz. A gyengédség, a zavarosba vesző boldogság igénye inkább csak sejtelmes ígérlet, a valósággal összeilleszthető sejtés, semmiképpen sem élethosszig tartó éhség- és szomjúságérzet.

Feltápáskodsz. A szállodaágy fölött fekete lyuk tátong, mintha lövés égette volna ki körben a tapétát. Ha volna, aki megmasszírozza a nyakadat. Az este az a pincér, aki sietve szedte le az abroszt asztalokról s a végén nem fogadott el borralalót, fehér kesztyűt viselt, mint egy operettben. Így jár az, akinek káprázik a szeme. Mindegy; siess mosakodni!

Minden tett eltorzítja a világ arcát - nem csupán az erőszakos? "Miért torzítja? Hát ha szépíti?... Szépnek csak azt találhatta(d), ami adva volt." (Szentkuthy Miklós)

A tapasztalás konvenció. A fölfokozott képzelőerő teremt meg a legképtelenebb kontrasztokat. (Nem ugyanaz, mint álmodni.) M. karikatúrája mellé varázsold elő a másik valós útitársat. G.-t, a primadonnát, aki úgy készült az esküvői lakomához a *Cosí fan tuttè*ban, mint Sz.-en ahhoz az ebédhez. (Igaz, hogy Dorabella szíve olvadozott az "albán" Guglielmo bókjaitól; az életben viszont G.-nek még a karja is libabőrös lesz a mézesmázos szavaktól. Tud ő könnyed, szellemes lenni, ha gunyoros nem is.)

Ez már megint az álom *empirizmusa*: ahol nem érhet meglepetés. A legbiztosabb talaj; mind farolhat a kanyarban a gépkocsi, s bár elmaradtak már a hegyek, a fenyvesek, elég egy görcsöldó tableta, hogy kellemes emléként őrizd a szarvasgombás pecsenye illatát. Elmeszesedett csalódásokból és az örömszerzés "technikai fogságából" teremt meg olykor a férfivágy az ideá(l)t.

Legstilizáltabb formájában unalmas, esetleg túl intellektuális lett volna G., a mezzoszoprán, mint jelenés. Valódisághoz viszont elégségesnek bizonyult egy kis spontán vonzerő — s az apró véletlenek (a precíz megfigyeléssel társuló ártatlan női "provokáció"). Így teremtődött meg végül a feltételezett tulajdonságok közti szerves összefüggés.

Ebben a kísértés-dramában te egyszerre lehetsz Ádám és Lucifer. Nem bűn és erény mérícskélése

>>>>> folytatás a 6. oldalon

>>>> folytatás az 5. oldalról

nek dilettáns játéka ez; csak selymes áttűnések, mintsem ütközés víz és kő között, mely tajtékzásával nyugtalanít. Zárójelben legyen mondva: G. mint jelenség halványabb szín- és hangkombinációnak felel meg, semmiképp sem ríktó. Nem kell itt feltétlenül M. káromkodásaira, "picsázására" gondolni, hogy megtaláljuk és megérthessük a párhuzamot: más-más régiókba kellene leszállni, hogy a halkság, a természetes derű avagy a depresszióba hajszoló durvaság különálló tavában mártózzunk meg, esetleg megpillantsuk különböző képmásunkat a tötükörben. Nevezhetők *modorbéli egzotikumnak*: M. "zalai lomposágával", közönségességtől megmámorosított hangjával — a "tönkrement idegekre" kent megszokott dühroahmaival — ellentétben G. bármilyen szeszélyes hangulatkanyarokat végzett is (akárcsak hangjával azon a közös turnén), környezetére nézve az eredmény mindig élvezetes és boldogító volt.

Hazaindulás előtt a reggelenél! M. hunyorgó szemmel, piszkosnak tetsző, száraz arcbőrrel, fésületlenül, egy kofa morcossággal ült le közétek. Keze reszketett, ahogy az öngyújtójával játszott. Ha szólt hozzád, hanghordozása olyan volt, mint egy vizsgálóbíróé. Miután megpróbálta belesodorni asztaltársaságát *valami racionális "száraz" morfinizmusba* — anélkül, hogy a felkínált "méregből" akár egy milligramm is eszméletedbe hatolt volna, hasztalan kísérelted meg elképzelni, hogyan védi meg M. doktori tézisé; a másik pillanatban viszont váratlan ingerültséggel, érthetetlen hisztériázással csapott a combjára (két féldeci vodkától annyira becsípett volna?), mint egy huszárszerepet játszó operettprimadonna, csak a dupla kard hiányzott az oldaláról. G. ben ezzel csaknem egyidőben kezdett csillapulni az egészséges mámor, mint aki megszeppenni látszik attól, hogy környezete a voluntarista ideológián nevelkedett kuruzslónő kotyvalékát issza... Mi is lett volna, ha a társaság — veled egyetemben — elkapja M.-től ezt a "dekadens" életfelfogást, akár egy influenzát?... G. az este — emlékezz csak vissza — még olyan volt, mint egy leírhatatlan tájkép: a maga irracionálisában többet kifejezett, mint amennyit a felkelő vagy a delelőre jutott nap fénye képes fölmutatni belőle. Nem az énekesnő, hanem maga a női test, a formák, domborzatok körvonalaianak sejtlemes, izgató játéka — ez az átváltozásában a metaforával feleselő mozgás, mely szem-

mel láthatóan szabadulni szeretne az őt szabályba merevítő vonalaktól: miként egy nyomdában kiszedett szöveg betűtükre a memóriában!

Erény és bűn egyformán megejtő lehet ebben a nőben, gondoltad, mivel hiányzik belőle a sivár moralizmus. Jóllehet tehetségének, hangjának köszönhetően az érzékiséget felkeltő külső szépség nem az egyetlen erénye. Mint aki mosolyával képes elnémítani a konvencionális erkölcs aggályait, a bűn ismeretlennek tűnt számára. Ha énekelni kezdett, mintha a táj tónusai is elmélyültek volna. A nagy, széles ablaknál állt, nem zavarta a terem sivársága (egy-két festmény, amatőr munka függött a falon); amint kinéztél, illetve magadba néztél, gyermekkorod lesántult hintalovának meg egy törött ágacsának a miniatúr árnyképe lebegett előtted. Segy szárny nélküli esendőség nyilvánvalóbb tisztaságot, erényt jelképezett, mint őrangyalok acélosan csattogó szárnya, amely némelykor éppoly félelmet kelthet, mint egy vastaps.

G., amint a fasoron sétál, vagy ahogy leül a pad repedezett deszkájára; előkelőnek néz ki. Holott nem is elegáns. Mi teszi mégis gyönyörűvé? Alakja, arca, szeme? A kissé lebarant arcbőr, az élénk kék tekintet, a lányos, időnként kíváncsi mosoly? Vagy a feltűnő nem akaró - nem kék-lila karikás - festett szempár; a szemöldök, mely kissé ferde ívben szökik fel. A mell, a csípő, a comb - az erotikum kifejezői nem *célpontok*, nélkülözik a hiúságot. ("Mint kristályok a kövek között.")

Persze ő is ismeri a kacérságot s a hisztériázást. Előbb visítózva futásnak ered a fűben a pocok, höröcsögök "inváziója" elől, majd lecsillapulva egy ápolónő türelmével óvna — értük is — az inkább csak hallomásból ismert Természetet.

Bocsánatkérő mosollyal ül asztalhoz, miközben a pincér kólat meg bort tölt a poharakba. Csak M. hiányzik. ("Keressétek a véceben, hátha belefulladt!", így a legrosszmájúbb hang közületek.) Mindenki tudja, hogy mutyiban bevágta már a két féldecijét. Mint később kiderül, senkinek sem vált kárára, hogy lelocolta, vagyis sikerült elaltatnia egy időre rögeszméit; ezalatt G. ben fölengedett kissé a dermedtség. Egy tejszagú, csipás szemű, cérnahangon panaszkodó kismacskaőrül mesél: amikor megpillantotta, a kádban már zubogott a víz. Magára kapta ciklámenszínű fürdőköpenyét, és új kedven-cét cirógatva, ölben vitte be a fürdőszobába.

Az öntudatlanságban szunynyadó forma észrevétlenül vívta ki a maga függetlenségét. ("Férfiú, birtokjogra itt ne számíts, hagyj föl minden reménnyel!") Egy ilyen nőre senki sem lehet féltékeny — jut eszedbe feleséged megjegyzése otthon -; járjon bár bolondos ruhákban, fiatalok közé tolokodva csüngjön az örök ifjúságon, süssenek bár felé az ol-tárok árnyékából is a glóriafaló férfiszemek. Bohémság, kacagás, megkésztet bakfishóbortok! — cinizmus nélkül kerít hatalmába mindent, akár a zene. Még ha a polgári rend, a duruzsoló házaselet értetlenül állna is előtte. ("Akár egy összevissza járó óra! Sosem kell felhúzni; mindegy, hogy kinél van a kulcsa!") Egy ilyen teremtés — nem *egyéb* erényeinek, egyedül a hangjának köszönhetően — megállta volna a helyét akár a Bécsi Úrilányok Szent Cecília Kórusában is.

Közben a *másik*, (M.) rekedt hangja a dohányfüstfelleg mögül, hogy cigi, no meg *folyékony* bemelegítés nélkül ő hiába is ül le akármelyik direktor úr elé, mert képtelen interjú közben *koncentrál*ni - ő, a kérdező... Máris hangosabban kezd verni a szíved, s azon töröd a fejed, hogyan is hangzana az ördögűzés egy biedermeier kori varázssoperában? A fölény és hidegség rendszerint hervadt, ráncos, kortól firlefáncos testet vagy életet takar. Degas dagadt *Pékneje*, igaz, a kegyetlen verizmusnak köszönhetően olyan visszataszító; a pasztellszínnek hamvassága sem képes elensúlyozni a széles hátú, idétlen mozgású fehérnép kivagyiságát. Amikor M. frivol akar lenni, talán akkor igazán dilettáns. Ki ne hallaná, hogy nem a nagyáriától, hanem a hős perszóna orrfúvásától visszhangzik a karzat!... Micsoda pech ez a "beugrás" G. helyett, aki tüdőgyulladás-gyanús ("láztól izzadt vizes ingét egy apáca csavarja ki, és egy szék támlájára feszíti száradni." Párnád alatt a könyv, abból olvasod.) Tart a gonosz varázslat. Recsegő, kappanhangú, poros parókájú társaság tapsolja meg a székéről felugráló M. kurjantászerű káromkodásait. S az ocsmányságokat a G. mellől elmaradhatatlan korrepetitor kíséri egy rozszant, felhangolatlan pianínón. Az áriát követő áhitatban a beleid buffókat bőfögnék...

Ekkor szólal meg a szobacsengő. Felriadsz. Gombolatlan nadrággal feküdtél keresztben a vetett ágyon. Kialvatlanul és büntudattal rohansz a többiek után, nehogy lekéssetek a D.-ben szervezett találkozót.

Volt alapja álmodnak. A húzatos kultúrteremben (hiányzott egy ablaküveg) az énekesnő be-

rekedt. Nem baj, majd elbeszélgetünk, javasolja homlokát ráncolva M. Ami azt jelenti, hogy ő majd cseveg, adomázik a közönség előtt. (Ugy is lón.)

A mezzoszoprán pityereg, pedig senki sem tett szemrehányást neki. Vigasztalnád, ahogy a jezsuiták gyóntatnak.

M. rád mordul. "Ne zsarnokoskodj fölöttem!"... Az idegesség vagy a perverzio tragikus felhangokat erősít föl benned. Hirtelenjében különben is kevés a szó, hogy komédiázni tudj, s ne bosszankodj. Hagyni kéne más-
kor is, jut eszedbe, hogy az ő szájában reszkessen kocsonyásan a hazugságpuding! Homlokodon a kidagadt érrel nehéz megjátszani a higgadtat. Ha sikerülne is elhalászni a pöffeszkedő Madame M. orra elől az utolsó üveg sört, amint az első kortyot lenyel-néd, már éreznéd, hogy lábvizet iszol.

A jórészt közönség nélküli vendégszereplés után a hazaút már színlelés. Még néhány mohó harapás: zöld üvegházi uborka herceg a fogak közt. M. javasolja, hogy költsük el szerény ebédünket a városka parkjában...

A szövetkezeti személynélünk most épp nincs sztrájk - közben váratlanul elárasztja a füves teret. A pompás természet ölen még fürdőgyógyászatban is sétá-fikálnak. Három fehérnép kézimunkázva, térdén eladásra készülő szöttesekkel, tereferél a "nagy szabadságról". A tömeg már teljesen körülzárta a parkolóhelyet. M. ráripakodik valakire. Már az sem zavar, hogy elálmosodtál. Az ember ilyen természetlen utakon gyorsan és feltartóztatlanul elemészti energiáját, nem csupán maradék álmait. "Futó jelenség vagy a Földön — nyugtatlánád magad, ha még ébren volnál. Elernyedtet szádon hernyóként mászik végig egy vigyor. — Csak botladozó bolond leszel, mire rájössz, hogy nem vagy képes elviselni a másokból áradó idegenséget..." S eközben, érdekes módon, elképzeled (vagy látod is), amint boszorkányok süvitenek el fölötted seprűnyélen.

Ketten is rázzák a vállad. Egy-más szavába vágó női gondoskodás: "Remélem, jobban vagy..." "Indulás, mindjárt sötét lesz!"; a rossz fogait villogtató közel hajol hozzád. Sikerül egészében lenyelned a viszolygást s a képtelenségeket. Az értelem morálja diadalt ül az érzelmi begerjedés felett. Nincs seprűnyél.

Már csak a hagymaszag.

*Canetti; **Vásárhelyi Géza; ***Pascal: "Nádszál az ember, semmi több, a természet leggyengébbike, de..."

ÁGH ISTVÁN

Lop a család

Fölgazosodtak a szérűk, eltűntek belőlük a kazlak, ott magasodnak a dombon, eltakarják a megszokott láthatárt. Most még a szalmát is igényelni kell, aztán vagy adnak, vagy nem, hát a hosszas várakozás helyett hazaviszik, ami éppen szükséges. Lopják, mondja az elnök, valakit oda rendelni örnek, de kicsodát ezek közül? Legyen a lopós ember, egy szenvedélyes tolvaj a legalkalmasabb.

Jól tudta a lopós ember, a tisztességes paraszt nem éjszaka indul azért a néhány öl szalmáért, hanem világossal, de azért úgy, hogy senki ne vegye észre, például a mise alatt. Beharangoztak, ő meg mintha csak hátramenne, a rétre lejtő domb felől, lopódzkodva foglalta el őrhelyét a szélső kazal oldalában. Tarisznyájából kicserélte sipkáját szalmakalapra, beült a kényelmes fészekbe nyakig. Aki erre tart, látható, egész útján végig követheti, mint éppen most az öregembert a fiával. Tolja a gyerek a talicskát, nem szólak egymáshoz, nem látszik rajtuk semmi izgalom. Annál inkább lapul az ő, rájuk feszül tekintetével, mint egy ragadozó. Visszafogja lélegzetét, kapar a torka, ezek meg csak jönnek a kárba, mint a marhák. Szaktudás nélkül. Aki nem lát a sötétben, nem tudja megkülönböztetni a zajokat, nem ismeri a terepet, az alkalmas időjárást, nem érzi meg a szerencsés órát, maradjon otthon. Menjen koldulni. Semmi kockázat, nincs semmi öröm ebben a csórékázásban nappal, talicskával, mindenki szeme láttára. De ha a szőlő érik! Meg kell lesni, ki marad a hegyen éjszakára, ajánlatos megvárni az éjfélt, aztán föl a puttonyt, a kőtenybe is fér egy öltre való, papucsot húzni a bakancsra... Gyere csak vén zsvivány a dologtalan fiaddal! Most aztán elkaptak benneteket! Nem így kell ezt csinálni! Föl kell mászni a dűlő végébe, az erdő alá, onnan kell kezdeni. Nem ám egyszerre nekiesni, hanem innen is, onnan is, hogy később vegyék észre. Egy éjjel összejön legalább három présre való, lassacskán háromszor annyi, mint a sajátból. Persze nem ingyen, semmi sincs ingyen. Te se úszod meg, öreg! Csak

engem megverték, földagadt a fejem, lerepedt a szám. Mi történt magával? Elestem. Ja? Most aztán elkapom, bekísérem!

Kellettlenül tolt a talicskát a fiú, az öreg égnék álló vasvillával baktatott. Ahogy közelebb értek, úgy apadt az őrből a szakértelem göggye, úgy érezte magát, mint akit rögtön megvernek, aztán majd följelentik, kibeszélik. A gyerekek leejtette a talicska nyelét.

- Most lopunk, papa!

- Ez nem lopás. Ez csak a szalmazsákba kell - mondta az öreg, s beleszúrta a kazal tövébe, ha annak mondható az a halomba hányt kupac, melynek az alja az esőtől megfeketedett, elganyesodott, s a magas kóró visszafogta, ami a villára akadt.

- Szar munka. Rohadt az egész.

Az őrs nehezen túrtörtette magát, még nem gyűlt össze elég bizonyíték, még várnia kellett, hogy leereszkedjen a kazal mögé, és hátuk mögé kerülve rájuk kiáltson: Tolvaj! Fogják meg! Lopják a kazlakat!

- A kazlakat is olyan módjával kell rakni, mint a házat, nem csak így összeviszsa. Külön az árpát, külön a zabot, az árpáé teli gyöngye őrsi vetésű lucernával. Ezek meg elbitangolják alomnak. Most már a kazal se fontos, hepehupás szántásra hányják, hurcolják a kazalrakónak, csináljon vele, amit akar. Nem úgy van az! A szalmát feszesre verjük a nyársra, aztán a legények pontosan egymáshoz fektetik, megalapoznak, és ha már nő a kazal, bedöntök a létráról, ahogyan mutatva van, a sarkot megszarvazom, megsaccolom, mikor kell szűkíteni, ahogy apad az asztag, emelkedik a kazal, úgy keskenyítem a csúcsáig. Aki ezt érti, az nem hagy maradéknak egy fia petrencét se. Mit bámulsz? Nem te mondtad, hogy csupa törek a szalmazsákod? Hogy már a deszkán alszol? Elvonnék ezek még az álmunkat is. Te csak azt veszed vissza, ami a tied. Nesze!

Olyan pedánsra rakta meg a talicskát az öreg, mintha kazlazott volna kicsiben, megtépte, kötéllel leszorította, körbe veregette a vasvillával, kihúzgálta a laza szalmazsákokat, mehetek volna. Most lépne közbe egy igazi őrs: Mit csinálnak? Csak nem lopunk!? Évvel a talicskával? De magában tartotta: a káplán misé-

Köszöntjük a 60 éves író

zett, azért lett vége fél óra alatt. Előbukkantak az utcából a másfalusiak, az országút közepén mentek párosával, libasorban. Mennyi élő tanú!

- Megláttnak! - ijedt föl a gyerekek, elindult, az apja is szégyenkezve követte, azt próbálta elhitetni, mintha a vasútról jönnének árkon-bokron keresztül, ahhoz meg mi közük, ha nem visznek csomagot. Lassítottak, hogy ne kelljen köszönniük, nem néztek hátra, látható-e a megrakott talicska, ez a friss szalmakupac.

Mikor már eltűntek az őrszeme elől is, lecsillapodott az izgatottsága, elkezdett unatkozni. Egyszer csak úgy érezte, megint fogdába zárták, mintha a talicska foglya lenne, az szabja meg, meddig kell itt maradnia. Világosban nem merik hazatolni. Aztán azt korrogta a gyomra, a strázsálása teljesen fölösleges, majd szürkületkor visszajön, elcsípi a lopós családot, el se kell bújni, csak elkialtja magát: Teszed le! Azok meg ész nélkül leborítják a szalmát, mentik a menthetőt, szaladnak. Ezt képzelte, pedig az ellenkezője történt. Otthon se találta a helyét, míg be nem fejezte a napot. Alkonyodott, s már indult az őrsébe szigorúan, mégis a nagy kalandba, régi portyái idején szokott úgy belebújni az ördög, a lopás öröme, s már nem az volt az érdekes, hogy magának szerzi, már az is jólesett volna neki, ha másnak viszi a szajrét. Főlemelte a terhet, és húzta az öregék háza felé. A tarlóba vágó vaskerék csöndesen gurult, csak némi zizegés hallatszott, bakancsa, mintha bársonyba lenne bagyulálva. Elhúzott a kora esti busz előtt az országúton a hétvégi utasokkal, s a kivilágított arcok kifelé semmit se láttak, ő meg félvokon kereste az átjárást az árok túlfelére. Sosem volt annyira telhetetlen, hogy szekérszám, esetleg talicskával nehezítse a dolgát, sokkal biztonságosabb a zsák, a puttony vagy a tarisznya. Most meg a kaput is ki kell nyitnia, fölverheti a kutyát is, bár az öregek rádióznak, látszik valami világosság az út felől, a gyerek nemrég mehetett szórakozni, az apja várja, míg megjön, pedig nyugodtan lefekhetne. A kutyá meg se nyekken, talán a betörők ettették be, idegenek lehettek, azok nincsenek semmire tekintettel.

A szellem palackozása

>>>> folytatás az 1. oldalról

Mcintoshsal vagy Internettel? dehát a "a pozitív gondolkodás", amit ugyancsak bekalkuláltak a receptbe, ilyesmivel nem bíbelődik, fő a sznobéria és a nagyképesség — így fel se merül, hogy arra a célra, amire a ceruza jó, nem jó a komputér, és fordítva. Ezzel van épp a baj.

Az új nemzedéket nem annyira nevelői, kiképzői, mint leg-hátulról, az iparágba a pénzcéskájuk milliárdjait befektető Senki és Mindenki bácsik — egy olyan világ felé szeretnék terelni, ha sikerül nekik: sorokba szoritani, amely többek közt ennek a gépesítésnek, ennek a motorizáltságnak köszönhetően egydimenziós. Végző soron: együgyű. A múlt dimenzióját mint kacatot kidobnak a lánghajóból, ettől is könnyebb, máshoz mérhetlenebb lenne az a világ, melynek

jövőjét ugyebár buzgón felvállalnák, átvállalnák az emberi társadalom szervezési képletei. Így csakcsupán a jelen, egy minden helyett való (látszólag, kólasüveg-felirat-információ szinte áttekinthető és bevágható) JELEN kérdéseire, kihívásaira kell megtanulni, betáplálni, reflex-szintre emelni a helyes és hasznos válaszokat. (A román tévében követhető számos, nyereségre menő témás Ki-mit-tud egyikén-másikán a megszületett bárány intelligenciaszintű helyes válaszokkal is lehet milliókat nyerni — hogy az ember rögtön arra gondol: ha ez a taknyos egy milliót kap, mert kivágta, hogy "Kolumbusz, 1492!", a tanár ahhoz képest milliósoros tudásával miért kell éhbéért dolgozzék s hetekig tartó sztrájk-fenyegetésekkel vívjon ki egy amerikai nyálókára való fizetésemelést.) Ugyanazok miatt a bácsik miatt, akik a gyermeket titokban kábítószerral, alkohollal, amerikai cigarettával etetik be, hogy rab legyasztójuk, fogyasztó rabjuk legyen aztán évti-

zedekig, nyíltan pedig a félműveltség, a talmi álkultúra jelképét, az önelégült rágógumi civilizációt verik a fejébe s a kondicionált értékrendjébe, vágyalomrendszerébe. Különben olyan vadbarommá lesz csak, akihez képest saját analfabéta pástör dédapja tudós volt.

Mert volt egyszer, hol nem volt egy alaptudat, egy minimális információ adag, egy lelki elsősegélydobozseű, minden időben s minden tájon, melyet szóban is továbbadtak, nyelvhez, szokáshoz, szépérzékhez s mult-hoz kötve az ősök. Ennél kevessebbel nem érték be. Egy arab pástör, egy klán-tisztelő skót, ír, kelta, egy hindu vagy tibeti pusztá nevéből információk összecusukva utazó rügyei nyíltak ki, egy tovább élő, mert továbbmentett történelem, egy multdarab, amit ma gépesítve a rabszolgatartást — egyszerűen elkoboznak, megszüntetnek, kiiktatnak, működéséptelennek tesznek. Mert az ellenük dolgozna az emberi tartásban, valami olyan mélt-

tóság nevében, amit ők egy képzeletbeli "globalizált" emberiség nevében, meg szeretnének törni. Volt már nemzeti alapon, világ proletárijai alapon, minden skálán, dűrban, mollban felbúgó szíren-szírénaszó az egybeolvasztásra, mert úgy mindig könnyebben sorakoztatható, kezelhető, csomagolható és uralható az ember. Most, hogy a XIX. század szép és látványos, vernegyulás, madáchos haladása után urbanus környezetben amúgy is kiszolgáltatottabbá vált az ember teste-lelke, a neandervölgyi teleket és kalahari nyarakat elvisselő csupas Mauglisága —, mindössze arról van szó, hogy más az információ felvételi módja. Ezzel élnek vissza a kibernetika kerítői. A nagy mutatóvány: az 1001 éjszaka legrégebbi metaforája.

Lehet újabb hosszú évadok kellene hozzá, hogy kiderüljön: ők zárják palackjukba a szellemet, vagy a szellem önnön palackjába menekülve — ki, a semmi cifra bűvészvilágba zárta őket?

SERÉNY MÚMIA 111

ha majd minden rabszolga nép
jármát megunva olajra lép

szerkeszti:
Fekete Vince '98

BÖLÖNI MÁRIA VERSEI

csibereszki

csiholása

felfordult fájdalom
dalom nem verekszik
veréssel csiholod
búzdós csibereszki
mozdulatlan fekszel
bort ittál és hazudsz
megtagadsz egy éjjel
s különpokolra jutsz
összetont szemöldök
mosolytól könnyes szem
felfordult fájdalom
én már nem verekszem

űröm

sűrű csönd
hallgatás
a szavak vétkesek
nem tudok szólalni
s fáj a tekinteted
eljutna most hozzád
ezer szó és mondat
csak ne kéne szólni s
másképpen eljuthat?
ki nem mondott szavak
meghalt félmondatok
ezernyi gondolat
s én nem szólalhatok
vétkesek a szavak
fáj a tekinteted
benne látom rémült
vonagló énedet

olyan mintha...

olyan mintha a szemedből az én könnyem folyna
s mintha ajkad a sötétben értem mosolyogna
olyan mintha tudnád mindig mit hogyan kell tennem
s ha már erőt merítettél erősítesz engem
úgy teszek mintha érteném miért is vagy velem
hadd látsszék hadd érezhessék mit jelent ez nekem
s ha majd látni fogom hogy túl sok a gondod
égő lármafámat könnyeddel kioltod
akkor majd angyalként lebegek fölöttem
vigyázni fogok rád míg magamat félttem
tudván hogy az élted lehet az én éltem

***

"Ki eltört életét épnek álmodja, míg tükörbe pillant..."
Dsida Jenő

Ki eltört életét épnek megálmodja
annak virágozni fog majd minden bokra
rózsáinak kelyhe a Nap fele tárul
el fog kőválnozni ő a nagy világból
s mikor rózsáinak lehull szíromzatja
akkorra már őt is anyja sirathatja
mert eltört életét épnek megálmodta
túl hamar virágozott minden rózsabokra

untalan

nem vagyok büntelen
nem vagyok gondtalan
hogy mire - nem tudom
vagyódom untalan
ha csak csönd vagyok
csöndben hallgatózom
csönd voltam csönd vagyok
talán átváltozom
felsikoltok fájón
nemes ember-voltom
csönd voltam csönd vagyok
sirállyá változom
átrepülök nyomban
gondokon bajokon
nem vagyok büntelen
nem vagyok gondtalan
felhőtlen életre vagyódom
untalan

táncban

ritmus után tapogatózva
vak vezet világtalant
reggeltől napestig
estétől reggelig ropják
a kétlépéses daltalant
elhangzott kiáltó szóra
ritkán jön vissza felelet
lidérczöldes villogásban
kopott ütemét megleled
a kongó hangzású makogó
szótagoknak

nem vagy hibás

benned akartam élni
sejtjeidben
kiköptél magadból
mint rossz falatot
a száj
szeretnélek összebékíteni
a világgal
de nem tudlak
és nem is muszáj
talán kiválasztott vagy
különválasztottalak
eggyé nem tudlak tenni
önmagammal
te - te vagy
és semmi más
nem vagy hibás

magammal értetek

tehetek valamit
veletek magamért
nem iszom
nem eszem
koldulok vigasztért
jöhetek mehetek
hasztalan céltalan
utakon tereken
élhetek heteken
keresztül rajtatok
tehetek valamit
magammal értetek
jobban - kicsit -
mint én
boldogan éljetez
jöveők és hóborgók
körözök s fölözök
habogok hebegek
tehetek valamit
magammal értetek

CSEHY ZOLTÁN

1. "dragma"

az írás lehullt testéről mint
szór a fákról a habba
rózsát köp a parkoló tűz
és gömbjébe menekül a labda
reszketve fegyvert ha szertekord
magába zöldül a hadsereg
és csillagos lombot hajt, ha romja nő.
aztán lelép, mint csatazaj
fényárba mász és rejtjelek
alánkfolyik Hádesz szürke háza
Ó Latónia, hol agyarak
és gyökerek alig különböznek
és körbe gondolja a vonal az útját
honnan hajcsóva csap kifelé
és százegegy lány igyekszik:
aggódom, hogy tiolák
lapodba betoppán a szín
és örültet, mint a gaztett,
mely nem lát szüzességéből ki
a lótszát kúszó láncok lepik meg
ő láncok fattya, ember! talán ha sáv,
de ég, kelt és
kenyérbe sült az izmos pékségéd
mennyei kiverés
elinal a szajha víz
és fölmossa láncaim
talán ha hurkolt mennyeiket
szörnyű csókálló szájba tüt
egy mellbimbót mosni éjekig
hogy felforrjon, ha kell, a tej.
egész a magzatcsöndig kapartatni ki
ki rámoz vizet tündöklő azúrba?
ától zeig a fák
faragják színes lombjukat,
a kéz magába nyúl és keres
kétségbeesve új s új ujjakat
végül kiesik az ősz, a hegyező.
peremem, az én posztalába
nyomok egy homokos hason
strandot üvölt a köldök
ebben tűnik el, ha hagyom
nekem nincsen másik felem
akár a csupasegg hó, résnyre
nyit és nyákol
ami maradt a tisztaságból
lepedőn, ha csepp
ebből persze nem következik
csak letolja és szépen áll.
a hajók titka ez
ha üdözöl a tenger.
mézben úszni
mint kikötőn, üvegen nézek át
egy egyre halkuló, lesbikus vászon
reklámoz petés éjszakát
egy virág alszik bennem
bimbója félelmes rozsa
gyökere átoérzik elhullt virágokba
csak nő nő nő hogy egem befűdje
pikkelyzacskó
ő hogy ficánkol az ősz ez az egész
estét betöltő
halság
lassan nyitja sebet a rádió
kifolyik a fekete donna
mintha gyászt főzne benne az ég
én Európából jöttem
egy különös köldök alól
lemetszett ujjak a zongorán
tucatfolyó ha partra ér
megnyílnak csönded termei

LAKATOS MIHÁLY

Rege az öreg halászból

Élt valahol a sokhalú világtenger egy elhagyott partján, a világi dolgoktól teljesen a fal felé fordulva, egy öreg halász. Nap-hosszat elücsörgött a környék szikláinak a legmagasabb pontján és hagyta, hogy a tenger rajta legeltesse óriási, mélykék szemét. Ő maga általában lehuny szemmel üldögélt, csak elvétve pillantott bele a hol ködös, hol szemekáprázatosan fényes messzeségbe. Ilyenkor cinkosan elmosolyodott, majd hirtelen ismét lesütötte a fejét. Így bizony. Az öreg halász flörtölt barátjával, a sokhalú tengerrel, aki — ha jókedvű volt — a legszebb halacskaikat dobálta a levegőbe idős barátja gyönyörködtesére. Kapcsolatuk meghittsége az sem zavarta, hogy időnként mindketten kínzó, viharos lökésekkel járó kedélyhullámmal küszködtek. Ha a tenger kékje a láthatáron aggasztóan öszülni kezdett és valami szíven ütő, furcsa színt öltött, az öreg halász napokra bezárkózott a sziklák lábánál kialakított kuckójába, melyből a kilátás csak a szemközti sziklafal szürke, likacsos derekáig terjedt és csöndesen pipázgatva, a megbocsátó megértés melegétől belülről jólesően átjárva hallgatta barátjának szokásos hisztériarohamait.

Máskor benne sűrűsödött meg a köd, és ismét napokig nem láthatta őt a tenger, mely — az erre tévedt idegenek elképedésére — ilyenkor a szélcsöndes időjárás ellenére, hatalmas, fehér sörényű hullámokat eregetett a fővény felé és nyugtalanságában úgy hanykolódott, mintha át szeretné lépni azt a határt, melyet tenger át nem léphet. Csak az öreg halász tudhatta volna, hogy ez így is van. De ő lázas révületben hevert a szüette priccsen és mindenféle túlvilági látomások vonultak ki-be az ablaktalan, szűk bejáratú kunyhó ajtaján.

Elsőként ezúttal egy idősebb házaspár érkezett: egy kopaszodó, öltönyös férfi és egy világosszökegre festett hajú, fekete gyöngyökkel ékesített asszony. A férfi dühös mozdulattal lazított a nyakkendőjén, körülnézett, majd rögtön cigaretta után kotorászott a zsebében. A nő leült a priccsre az öreg mellé, megcirógatta a haját és azt mondta: "Nem lehetne mégis? Tudod, hogy szeretlek..." Aztán szokás szerint kezébe vette a pipát és szemrehányóan nézett rá: "Még mindig? Apáddal sem mentem semmire, míg csak az infarktus le nem csapott... a többi tudod..." sóhajtott és fejcsóválva nekilátott a rendcsinálásnak. A lázas sürgés-forgás azt a látszatot keltette, mintha egy udvarház hónapok óta elhanyagolt háztartását kellett volna helyrehozni, holott a berendezés mindössze egy teafőzésre használt bádoggcsajkából, egy rojtosra olvasott bibliából és egy furulyából állt. Mialatt a festetthajú ezt a három dolgot rendezte át újabb és újabb konfigurációkba, az öltönyös elszívta aranygyűrűs cigarettáját és a csikket kipöccintette a bejárat elé. Kettőt köhintett, ami a saját jelrendszerében azt jelentette, hogy szólni kíván. "Meddig óhajtod ezt így folytatni, úrfi?!" — fordult meg agresszíven, zsebredugott kezekkel. És — szokása szerint — mély lélegzetet véve, lendületesen, olykor hevesen gesztikulálva, beszélési kezdett. Nem rögtönzött, semmit nem bízott a véletlenre,

beszéde a retorika szabályai szerint szerkesztett, hatásszünetekkel alaposan megspékelt előadás volt. Fortyogva, bugyborékolva törték a felszínre a szavak, mintha tenger alatti vulkánból. És amikor lehülve, megdermedve összeálltak a kitörés végétével, a férfi egy olyan szigeten találta magát, melyre az öreg halász soha nem tette, de ha tehette volna sem tette volna soha a lábát. Irtózatosságot választották el őket egymástól, és görcsbe rándult az öltönyös gyomra, mint annak, aki lélekvesztővel vág neki a végtelen vizeknek. Görcsbe rándult, s bár beláthatatlan messzeségben volt tőle, ebből a távolságból is undort keltett benne ez az emberszerű féreg, aki összekunyorodva hevert a szüette priccsen, aki barátként sem volt méltó hozzá, nemhogy ellenfélként, mert nemcsak hogy nem volt hajlandó küzdeni, de az ő keserves küzdelmének a gyümölcsét is elkótyavetyélte, családját felaprította, hogy utolsó, mosdatlan halászként melegegjen mellette.

Aztán jöttek még mások is, és ügyet sem vetve a festetthajúra meg az öltönyösre sürögtek-forogtak a kunyhóban, kérdéseket intéztek az öreg halászhoz, aki nem reagált semmilyen mozdulatra, nem válaszolt egyetlen kérdésre sem, csak feküdt tágra nyi-

tott szemekkel a fal felé fordulva, háttal a jövő-menők tömege miatt funkcióját veszített ajtnak. Volt köztük egy fiatal, dúskeblű nő is, aki abban különbözött a többiektől, hogy ő viszont nem szólt, nem kérdezett semmit, csak ült a priccs szélén kezében az öreg halász szélől-sótól cserzett kezével és időnként végigsimított rajta. Ez a dolog teljesen lekötötte a figyelmét (legalábbis úgy tűnt), mert nem hallotta a festetthajú szitkozódását, nem érezte az öltönyös, hátába fúródó, megvető tekintetét, sőt, az sem zökkentette ki a nyugalmából, hogy egy gyérszakállú, kissé kancsal ifjú elveszítve a türelmét belerúgott. "Szajha, mindig is tudtam, hogy az vagy! Hogy nem én vonzódtalak magamhoz, hanem a véred hajtott felém. De a vér az én nem állhat meg, mert ha megáll, többé már nem az, ami. Tudd meg, hogy neked örökre

menned kell! Előre vagy hátra, mindegy. A dolgok kifordulhatnak önmagukból, az ember nem. A tenger megkövülhet úgy, hogy városok épüljenek rá, autók száguldozzanak rajta, a föld megolvadhat és elnyelhet mindent, amit addig öröknek hitt hátán hordozott, csak az ember marad mindig önmaga! Most azt hiszed, mindent megbántál. Most azt hiszed, hogy... hogy megváltoztál, vagy ami még rosszabb: visszaváltoztál olyanná, amilyennek valamikor hitted magad. De ez nem más, mint a tükör naivitása, mely azt hiszi, hogy magába zárhatja és megtarthatja, sőt: átrendezheti a szoba bútorzatát. Önámítás ez, bébi. Bele kell törődnöd, hogy ilyen vagy. Ilyen semmilyen. Az országút sara, melyet marhacsorda vagy kecskenyáj, vagy éppen ami arra jár formál a saját képére..." Ez utóbbi remekbe sikeredett mondat után szünetet tartott, vagy valamiféle válasz reményében, vagy azért, mert hirtelenjében nem tudta méltóképpen folytatni. De hogy a dúskeblű makacsul hallgatott, ismét belevágott: "Jó, lehet hogy kissé durva voltam, lehet hogy kissé elvettem a sulykot, de csak azért, mert szeretlek. Mert nem akarom, hogy egy percig is megbánást, büntudatot, egyáltalán: bármit is érezz ez iránt. *Remember!* Minden bajodért, egész elszúrt életedért ez a mamlasz a felelős! Ez, aki mindnyájunkat csak ámitott és örökös szegyenkezésre ítelt azért az együgyű csodálatért, amellyel tudatlanul körülvettük! Ám ez még csak hagyján, ezt a szerelem megbocsáthatja. De gondold arra a tragédiára, amit neked okozott! Ami minden vétkeket feloldja vagy legalábbis elhalványítja. Gondold arra és állj fel onnan, mert látni sem bírom, amit csinálsz! Bocsáss meg a durvaságomért, de az ájultat simogatással nem lehet magához téríteni." A nő erre sem válaszolt, hanem visszaengedte az öreg halász merev kezét a priccsre, felállt, átkarolta a férfit és percekre egy hosszú csókban forrtak össze.

Ezt kihasználva rögtön egy népes csoport — nők és férfiak — vette körül a partra vetett kagylóként heverő öreg halászt. "Romulus, Romulus, miért hagyta germánok harmincadjára azt, amit rád bízta, bár sosem volt a tiéd?" "Mikor kapom vissza a kölcsönadott biciklipumpámat?" "Nélküled nem megy, Caesar! A tetőcserép megengedheti magának, hogy a szél uszályába kapaszkodjon, de az alapnak maradnia kell!" "Hát csak egy éjszakára kellettem neked?!" "Mit vétettem, hogy évek óta nem nyitod rám az ajtót?" "Miért hagyod, hogy adócsalásaid miatt a szüleidet zaklassák?!" "Te csak ne szólj bele, ő jó ember! Ha azok közül, akiken segített, mindenki csak egy fillért adakozna, a város leggazdagabb polgára heverne előttünk!" "Kelj fel, az istenedet, Jago! Miattad gyilkolt a mór! Fedd fel csenevész kebledet, hadd járja át a bosszú lihegő töre..." "Neked köszönhetjük, hogy így együtt vagyunk. Jöjj vissza, ó, zsinog, mert széthull a kéve..." "Nem baj, hogy nem tudsz szeretni, csak szeretkezz már velem!" "A tyúkok üdvözlésüket küldik, Romulus. Mióta szemed fénye a láthatár mögé bukott, a fazék árnya borult rájuk, pengék kísértének az éjszakában, és fekete tojások tartják rémületben a kihűlt fészkeket..." "Most már tudom, hogy nem volt igazad. Nem kellett volna rád hallgatnom, mégis ezt tettem és az egészet elcseszttem, hogy rohadtál meg ott ahol vagy!"

>>>>> folytatás a 10. oldalon

>>>>> folytatás a 9. oldalról

A festetthajú ekkor úgy gondolta, hogy a csajka, a biblia, a sőt: a furulya is megtalálta az őt és csakis őt megillető helyet a kuckóban, és a priccs mellé lépett, mire a hangoskodók csoportja különös módon foszlott szerte a félhomályban. Fejek, végtagok lebegtek itt-ott a kunyhó légterében, s mint a cigarettafüst: eltűntek lassan, miközben jelenlétük továbbra is jól érzékelhető maradt. Amint a fehér női kéz újból a homlokához ért, az öreg halász váratlanul felült és szembefordult a festetthájával. Tekintete szeretetet árasztott, mely túlcsoportult az asszonyon, betöltötte a kunyhót, és ebben a szeretetben az öltönyös olvadozni kezdett. Előbb ijedten hadonászó karjai lettek semmivé, aztán a lábai, míg végül csak egy kopaszodó fej hevert a szigeten, mely maga is süllyedni kezdett a körülötte fortyogó tengerben. Szökőárszerű hullám borította el, hatalmas agyagszínű víztömeg, s az asszony rémülten ölelte át az öreg halászt. "Ne bánts, ne bánts, ezt nem teheted, tudod, hogy nem szabad" — hadarta kétségbeesetten. "Ne féj, nem bántom" — ennyit mondott az öreg halász, és a szökőár helyén vígan csörgedező zenélő szökőkút tűnt fel, közepén egy ércszoborral, mely az öltönyös haragtól eltorzult fejét ábrázolta. Összeszorított szájából piciny vízsugár csilámlott bele a medencébe. A széltől-sótól cserzett karok a festetthájára fonódtak és szorították, dédelgették, hogy majd beléakadt a szusz. Pincérek jöttek sorban, tálcáikon roskadoztak a gyümölcsök, sütek, koktélok, félédes és édes borok, kávé, nektár, sütemény, serbet és halva és ópium kellemes, bódító illata töltötte be a kunyhót. "Egyél" — biztatta az öreg halász a festetthajút, és az asszony kényeskedve csipegetett mindenből és szemérmesen elpirulva emelte a poharat az ajkához és apró kortyokban nyelte a még soha nem ízlelt nedűt, és a szökőkút muzsikája még édesebbé tette a serbetet, még zamatosabbá a narancsokat, még illatosabbá a gazdagon fűszerezett süteket. Akkor az öreg halász kikapcsolta a gyöngysort az asszony nyakán, izgatott mozdulatokkal lefejtette róla a ruhát, míg végül ott állt előtte anyaszült meztelenül, lúdbőröző testtel, feszülő mellbimbókkal. És ekkor nem volt már öreg, megfeszült a ráncokba roskadt bőr, a meglötytyent pocak helyén, mint bársonyos, simogatásra ingerlő cica lapult a has, alatta csábosan fénylett a szurokfekete szőrzet.

Az öreg halász ösztönösen megigazgatta magán szakadt rongyait, bütykös ujjával a hajába túrt, majd közelebb lépett és nagyot sóhajtvá átölelte. Az asszony lehuny szemmel szorította magához, talán túl erősen is, mert halk rotyantás hallatszott, és bosszantóan éles szag metszette át az ópiumfátylat. Igen, az öreg halász elszellentette magát, és a keserű, fojtogató szag lassan beborította őket. Az asszony igyekezett nem venni tudomást a zavaró jelenségről, de azt nem lehetett már meg nem történtté tenni, visszavonhatatlanul beletrombitált az intim együttlétbe. Betolakodott az orrlukáikba, sőt, a nyál is kellemetlenül keserű lett a szájukban. És az öreg halász érezvén a helyzet fonákságát,

kibontakozott az ölelésből és intésére sötét-szemüveges, öltönyös alakok léptek elő, hogy kitoloncolják a kunyhóból a szemtelenül kíváncsi betolakodót. Profi mód végezték a dolgukat, erőteljes, céltudatosan határozott mozdulatokkal terelték a bejárat felé a nemkívánatos légáramlatot és perccen belül felszívódtak ők maguk is, biztos jeleként annak, hogy immáron tiszta a levegő. A zene, mely az imént tökéletesen hozzáillő drámai akcentusokkal festette alá az akciót, most újólág elhalkult, és a felkavaró vonósakkordok elcsitulásával a világ legcsodálatosabb hangszerének, a hárfának a futamaival próbálta nesztelen utolérni és gyöngéden visszaterelni a durván elriasztott, Erosz szülte pillanatot.

Az öreg halász, pirulását leplezendő, megigazgatta magán szakadt rongyait, közelebb lépett a festetthájához és halk sóhajjal átölelte. De a karok, melyek néhány pillanattal korábban még lágyan a nyakára fonódtak, most kőkeményen feszültek a mellének, és az öreg halász érezte, hogy késő, hogy elszúrta, és most már mindennek, de mindennek végérvényesen vége. "Ne tedd ezt velem, a test nem uralkodhat a lélek fölött, a test sárba húzhat, a lélek tisztán lebeg a sár fölött" — így nyaldosták megalázkodva a szavak a festetthajú formás bokáját. Eredménytelenül. Mit ember elrontott, szó helyre nem hozza. "Nem. Nem lehet. Erre figyelmeztet Ő, aki ha akarja, hattyú képében, ha akarja, aranyesőként, ha akarja, fing formájában valósítja meg szándékát. Ez a szerelem, nem az a szerelem. Te a fiam vagy és szeretsz, de bűnös az a fiú szeretet, mely elemészté az apát. Ám ha nem így lenne is, nézz magadra, majd énrám. Gyöngysor és bádogsajka. De Sade és a biblia. Szalonzene és furulya. Okádnom kell." És a festetthajú magára öltötte ruháit és többé nem tekintett az öreg halászra, hanem semmivé foszlott. Akár a fing.

Másnap hajnalban frissen ébredt az öreg halász és fiatalosan ugrott fel a priccsről. Víz forralt, édes vizet és dúdolgatva rakta a tüzet, mígcsak a tea aromája be nem töltötte a kunyhót. Nem evett semmit, mert nem volt semmi, amit ehetett volna. A forró tea felvilanyozta a belsejét, és horgászbótját meg furulyáját magához ragadva a vidáman harsogó tenger partjára sietett. Barátnője üdén csillogva terült el a lábainál, és az öreg halász minden porcikáját átjárta vadító, sós illata. Néhány percig csak állt így, boldog révületben, aztán letérdelt, megsimogatta, majd megcsókolta a puhán lüktető hullámokat. Szakálláról lecsordult a víz, mint kölyökkorában, ha mohón itta a bögréből. Izgató, kesernyés-sós íz járta át a szájüregét és újabb meg újabb megmerítkezésekre ingerelte. Végül hasra feküdt és nyelvvel lefetyelte a folyékony sót, egyre vadabbul, játékos ingerültséggel morogva neki, míg egy nagyobb hullám végig nem nyalta derékig, gyöngéden, de mohón, a birtokbavétel félreérthetetlen szándékával. Az öreg halász ekkor prűszkölve-nevetve ugrott föl, a partra húzott bárkához rohant és erejét a végső-kig megfeszítve a víz irányába tolta. A

homokba süppedt bárka lomhán, recsegve-roppogva mozdult meg. A tenger türelmetlenül csapott feléjük, újabb és újabb erő kifejtésre ösztökélve a lihegő vénembert, aki türelmét veszítve a rozoga faalkotmány túlsó végére szaladt és húzta-vonszolta, míg lábujjai közt ficánkolni nem érezte a sístergő hullámokat. Akkor visszament a hátuljához, és egy utolsó lökést követően a bárka az éppen érkező hullámba hasított. A tenger mohón szippantotta magához, és az öreg halásznak csak épp annyi ideje maradt, hogy cókókóját a csónakba dobva maga is beléugorjon. A felajzott víz apró, de erőlyes lökésekkel dobálta egyik hullámtarajról a másikra őket, vitte boldogan magával ki a nyílt tengerre, messzire a partoktól, ahol csak ők ketten voltak, zavartalanul egymás közt és egymáséi: a sokhalú tenger és az öreg halász.

Dél tájt úgy tűnt, hogy ott távol, a parton, türelmetlenül integető, hadonászó emberek rohagnak, tüzek villannak, lövések dörögnek, mintha valakik mindenképp jelezni vagy az értésére akartak volna adni valamit, amiről csak ők - a szárazföld lakói - tudhatnak. Az öreg halász azonban csak nevetett mindezen és furulyáját a kezébe véve olyan dalba kezdett, amelyhez a hullámok lassú, ringató lüktetése adta a ritmust. Az enyhe, alig érzékelhető légáramlat a partra vihette a dallam foszlányait, mert a nyüzsgés lassan megszűnt, és a szürke, likacsos derekú sziklák lábától egy vékonyka füstcsík óvatoskodott a magasba. Késő délután, amikor a nap már a láthatár peremét kóstolgatta Nyugaton, a szárazföld teljesen eltűnt a messzeségben, csak a fekete füstoszlopot vélte még látni időnként, mint egy titokzatos, ismeretlen eseményre figyelmeztető felkiáltójelet. A sötétség később arra is fátylat vetett, és az öreg halász teljesen magára maradt barátnőjével, a sokhalú tengerrel a sziporkázó égbolt alatt. Korgó gyomra egyre türelmetlenebbül jelezte az egész napi étkezés elmaradását, ezért néhány csalit erősített a zsinegekre és a tengerbe dobva őket elheveredett a csónak fenekén. A víz halk sustorgása álmod hozott a szemére, de ez az álom teljesen más volt, mint a szokásos lázas révületek, melyek annak idején a kunyhójában háborgatták. Önmagát látta, amint az úszómedence szélén toporog, hiába unszolja az úszómestere, hogy ugorjon már, nem lehet baja, amíg ő ott van, csak áll és görcsösen markolja a lépcsőkarzatát, miközben csúfolódó osztálytársai azon viháncolnak, hogy aki fél a víztől, azt megeszik a halak. Aztán látta magát, amint szakadt ruhájú diákként kölcsönért kopogtat be a nagybácsijához, majd néhány másodperc múlva már a színpadon volt a boldogságtól mámoros társulat karjai közt, amint hálálkodva szorongatják, lapogatják a hátát és diadalittasan cipelik ki a vállukon az ünneplő közönség elé. Aztán szörnyű csend támadt körülötte, és egy folyóparton toporgott tehetetlenül, mellette egy csuromvíz, zokogó, dúskeblű asszonnyal. Amikor a fiút először meglátta a kunyhója küszöbén, kezében a szardíniákkal, valami olyasfélét érzett, mint hajdanán a színpadon, ha elfelejtette az éppen odavágó replikát. Akkor ösztönösen odébb rebbent a tekintete, mintha a súgót keresné; most halkan felnyögött álmában. Tudta már akkor is, hogy az, amire gondol, teljességgel lehetetlen, de nem tehetett róla: a gyanú újból és újból visszatért, és kereste

SERÉNY MÚMIA

az utat egy olyan bizonyosság felé, mely nem létezett sehol. Emlékezett arra a pillanatra, amikor először meglátta a tengert. Órák hosszat ült mozdulatlanul a parton és estére bekérezkedett a falu egyik kunyhójába, hogy ott töltsen az éjszakát. A család kedvesen fogadta, megvacsoráztatta, és nem kérdezte senki, mit akar, annyira látszott rajta, hogy foglyul ejtette a tenger. Kezdetben kirítt a helybeliek közül választékos modorával, kifogástalan kiejtésével, de ahogy teltek az évek, mindinkább a környezetéhez fakult. Persze, ezt soha nem ismerte volna el mások előtt, hiszen annyira jólelkű, nyílt szívű embereknek tartotta őket, hogy a közük való beolvadást inkább dicséretes fegyverténynek tekintette. Nem kérdezték tőle, hogy miért jött és honnan, és azt sem tudakolták később, hogy hová költözik és miért hagyja el őket. A halászok kérdéseiket a tengernek tartogatták, egymás számára csak meséik, éjszakába nyúló történeteik voltak. Ezek a történetek általában ugyancsak halászokról szóltak, de sohasem róluk, mindig távoli vidékek vagy letűnt idők hasonló sorsú embereiről, akik a városiak könnyű élete helyett a tengerrel való viaskodás mindennapos gyötrelmeit választották. Bár nyíltan soha senki nem fogalmazta ezt meg, mindnyájan titkos

dennapos történetét. Lelkiismeretfurdalás kezdte gyötörni, hogy olyasmiről locsog fűnek-fának, ami tulajdonképpen nem tartozik senkire, csak őrá és a tengerre, meg hogy amit tesz, az nem más, mint ellenfelének folytonos megalázása, pellengérré állítása. És egyre erősödött benne a gyanú, hogy semmi sem úgy volt, ahogy képzeli, hogy lényegében nem ő a győztes, hanem a tenger, mely ezzel az ajándékba adott alamizsnával bizonyította az ember esendőségét, leküzdhetetlen hajlamát, hogy az önmaga köré szőtt történetek összefercelt pillanatait többre tartsa az örökkévalóságnál. A repülőhal is képes néhány másodpercre a levegőbe emelkedni — mondta a fiúnak —, mégsem tart igényt arra, hogy madárnak nevezzék. Ami a végső elhatározást megérlelte benne, az végül mégis a fiú árulása volt, aki egy reggel bárgyú mosollyal az arcán megállt a kunyhó küszöbén. "Találd ki, mit hoztam neked?!" Nem találta ki. A meglepetés egy vékonyka füzetecske volt, mely órála szót, pontosabban a nagy hal elejtésének történetéről. Egy muki írta, aki ráadásul nem is az ő, hanem a fiú előadásában hallotta az esetet és azon nyomban világgá kürtölte, persze: megengedhetetlen torzításokkal. Felháborodásában rögtön elzavarta a fiút, aki sírva ment végig a kuny-

hosszúra nyúlt álm ellen — ismét mocoogni kezdett, és az öreg halász nehézkesen tápázkodott fel a csónak fenekéről, hogy életet dörzsöljön a hűvös éjszakától elgémberedett tagjaiba. Enni, inni valamit — ez volt az első gondolata, de a laza zsinégek nem érezték át a helyzetét. A tenger felszíne valószínűleg sima volt, az éjszaka holdtalan, és a csillagok mint pásztor nélküli nyáj, rendezetlenül szálltak meg a fekete legelőt.

Az a néhány mozdulat, melyet felébredése óta végzett, elegendő volt, hogy teste felmelegedjen, már nem fázott és nem érzett éhséget sem, és kellemes kábulat kerítette hatalmába. Ismerős volt ez az érzés, mindig ilyesfélét érzett, ha eltökélte, hogy végre rendezze az életét. Ilyenkor minden végtelenül egyszerűvé vált, minden kérdés körül két lehetséges válasz alkotott egységes, kikezdhetetlen burkot, és olyan nyugalom költözött a lelkébe, mint amilyen hajdan a kimeszelt, kitakarított szobájában töltötte el, és amely szinte tapinthatóan áradt a helyüket megtalált és ebben tökéletesen megbékélt tárgyakból. A megtalált világrend békéje volt, ez, a káoszról frissen, még nedves fűtökkel kilépő világé, melyben a sokhalú tenger alul volt, a sokcsillagú égbolt odafent, a bárka a kettő közt, a bárkában ő és őbenne a titok, mely most már titok marad a világ végezetéig.

Az öreg halász tudta, hogy "vízvásztóhoz" érkezett, hogy ez az a pillanat, amikor barátját örökre megtarthatja vagy örökre elveszítheti. És megértette, hogy semmi sem volt véletlen, az a jel sem, melyet ott és akkor a folyóparton kapott, és az sem, hogy a nagy hal éppen az ő horgára akadt azon a napon. Hogy miért éppen ő a kiválasztott, azt nem tudta, de érezte, hogy ha akarna, sem tehetne ellene semmit. Érosz azonban nem lehet erőszakos, a szerelmesek — ha fájó szívvel is — mindig felkínálják a választás szabadságát. Az egyik zsinór megrándult, és az öreg halász ösztönösen utána kapott. A húzás erejéből érezte, hogy nagy zsákmány lehet, óriási, talán a nagy hal még nagyobb társa akadt a horgára. Elengedte a kötelet, leült a bárka orrába és — mintha álmában — csak nézte, nézte a szünet nélkül pergő orsót. Amikor már nem volt tovább, és a húzás ereje kimozdította a csónakot a helyéből, felugrott és baltájával egyetlen csapással elmetesztette a zsinórt. Majd sorjában a többieket is, míg végül a gazdátlan lebegő zsinórvégek olyanáná tették a bárkát, mintha egy álmatagon egy helyben kapálózó pók lenne.

Akkor levetette az inget, a cipőket, a nadrágot, a zoknikat és végül a szürkésfehér alsót. Majd összefogta a ruhadarabokat, az elnyújt cipőket gondosan párba illesztette és a csónak orrába helyezte őket.

Aztán állt egy ideig így, mezítelenül, meggömbölvé, miközben ujjai a bárka peremét markolták, és a sötétlő vizet bámulta.

Többé soha nem látták az öreg halászt, a vándorkereskedő is (bevallása szerint) csak fekete, füstös romokat talált a kunyhója helyén.

Persze meglehet, hogy mégsem így történt, hogy egy nap majd a kezébe kerül valahol ez a vékony brosúra, és akkor majd bosszankodva ismeri fel: nincs választása, a sokhalú világtenger mélye az egyetlen menedék. Partjait ugyanis már réges-rég birtokába vette a locsogó-fecsegő emberiség.

Bodosi Dániel festményei

büszkeséget éreztek ilyenkor, és a nemes küzdelemben való együvértartozás melegítő érzése jóleső meghittséggel töltötte fel ezeket az órákat. Egyszer egy idegen vetődött a vidékre, aki a történeteiket hallva maga is eldállt néhány sztorival, melyek a folyami horgászok életéről szóltak, de ezeket idegenkedő hallgatás fogadta. Az idegen, látván, hogy nincs kapása, egy nosztalgikus sóhajjal zárta az elbeszélést: "De hol vannak ma már azok a folyók...?" "Ott, ni" — mutatott a tenger irányába az öreg halász és a kunyhójába ballagott lefeküdni. Népszerűsége ettől kezdve töretlenül ívelt felfelé és akkor érte el a csúcspontját, amikor a nagy hal legyőzése után a hatalmas csontvázzal partra szállt. De a tengeren töltött magányos napok másféle gyümölcsöt is hoztak a számára. Erre csak akkor ébredt rá, amikor egyre inkább zavarni kezdte, hogy a falubeliek legtávolabbi rokonait is idecipelték, hogy az ő szájából hallhassák a "tenger legyőzésének" nem min-

hójához vezető ösvényen és többször visszanezett, hátha meggondolja a dolgot és visszahívja. "Nincs szükségem rád, többé ne gyere!" — kiáltotta utána és — nem hatotta meg a másik arcára kiülő elkeseredett megdöbbenés. Még aznap összeszedte a legszükségesebb holmijait és odébbállt.

A sokhalú világtenger egy olyan pontjára telepedett, ahol senki nem ismerhette, mivel senki sem lakott a környéken. Mindössze egy vándorkereskedő bukkant rá egy alkalommal, aki jó szimatával azonnal megérezte az üzletet és azóta havi rendszerességgel szállította neki a sót, a teafüveket és a jó fajta dohányt. A kereskedőt csak egy dolog érdekelte: az, hogy minden alkalommal több halat csikarjon ki tőle a hozott áruért, és mivel ez többé-kevésbé sikerült is neki, hétpecsétes titokként kezelte kliense hollétét, nehogy a mindig résen levő konkurencia lecsapja őt a kezéről.

A gyomor ekkor — tiltakozásul a túl

SELYEM ZSUZSA

A létige megőrül

Jánk Károly: Másvilág*

(Történetek, konstrukciók, szerepek)

Volt egyszer, hol nem volt. Volt? Nem, csak nem. Hát innen indulunk. Nem én indulok, s nem te, nem a versek indulnak, nem, csak nem. Természetes, hogy az indulás kifejezés is túlzás, a kezdet körülírása, elszéplítése. Mi az indulás? Mi a kezdet? Van-e kezdet? (Föltehető-e ez a kérdés?) Kovács András Ferenc írta három évvel ezelőtt az akkor első verseskötetével jelentkező Jánk Károlyról, hogy "jóval több mint holmi »kezdet« költő". Nem volt "kezdet", nem, csak nem. "És rájössz majd, hogy minden vers család, / mert megidézni nem tud szólanul, / a kicsikart időtlen utalás / a sorok közti néma térbe hull." E sorok már Jánk Károly első kötetének legelső verséből. Első, legelső: bárhonnan néznék is, jóval túl vannak a kezdeten. Már csak azért is, mert vannak. Elkezdődött tehát a kezdet körülírása, szép, csiszolt körülírása annak, hogy a kezdetet csak szétírni lehet.

Séta egy genézis körül. Nem indulás, mint az első kötetben, csak séta. Bár figyelmesen olvasva, ott sem naiv indulás van: "Az indulásba csomagolva rég / a szem ikerpontjáig hajló messzeség [...] A köd felszáll, / a hegyek lépnek tovább, / alattuk állok és nézem, nézem / ezt a moccanatlan vonulást — (Ez a nyár). Inkább belépés egy álló folyamatra, egy semmit sem történő történésbe, e lépések látása, melyre mintegy magától értetődően vakság következik — mindez egy keresésnek a lenyomataként, egy olyan hely kereséséé a nyelvben, ahol az ellentétek nem ellentétek, nem, csak nem, hiszen, ha valami, ez volna a kezdet.

Miért olyan nehéz elindulni? Részben azért, mert régesrég úton vagyunk. Régesrég: homályos, pontatlan kifejezés. Jánk Károly genézis-verse a *valamikorral*, a *hegygel* és a *pásztorral* kezdődik. Külön-külön nem kevésbé pontatlanok, csak hogy nem külön állnak, éppen erről van szó, a genézisről, a még nem különállásról, amikor a mondat még egyben van: "Valamikor a hegyről ereszkedett / alá a pásztor." Rémületesen egyszerű mondat, nem is követik mások, mint tagadó szerkezetek — "Nem tudni arról, hogy / a hegy gyomra kiokáda volna őt.", "Most is keveset tudni róla." —, az egyszerűtől való rémület megannyi szimptomája.

Telt-múlt az idő, és megszületett az idő. Nyomában termett az igen és a nem. A vers "most"-ja irható le így: most, amikor vagy igen, vagy nem, most amikor *el van mostva* az út a kezdetek felé, "az idő elmosta már azt a sávot, / ahol még egy az ember és egy a kő". Most: vagy ember, vagy kő. Mindkettőt megbánod. Következésképpen: sem-sem. Az idő, mert lettek különbségek, lehetővé tette a történetet; a mesélést, mert lettek szavak. A mese tehát úgy folytatódik, hogy van már igen, és van már nem, de miért oly magától értetődően mégiscsak inkább a nem van? A most és a genézis közötti sávban fródo versben az elmondhatatlanság árnyalásából jön létre a történet: "Most is keveset tudni

róla. Oda / ritkán vetődik ember, ahol él. / Hallgatnak róla a vízmosságok, / a túlvelek, a kőóriások, / a tűzhelyen roppanó fahasábok, / hogy küszöbét ne lépje át a tél..."

A már készenlévő dolgok eltakarják-betakarják nemcsak a kezdetet, de önmagukat is, "oda ritkán vetődik ember, ahol él" — nemcsak oda ritkán, hisz ez természetes, ahol a mítikus pásztor él, de főként oda ritkán, ahol az ember, ez a folyton elinduló, ez a mostos ember él.

Vagy éppen arról volna szó, hogy nem "nemcsak ... de", hanem a mítikus pásztor és a "vetődő" ember élete, élése között ekvivalencia-reláció van?

"Az ünnepet mindig mi gondolkodjuk el, / de csak a tárgyak élnek a csodát." (Jánk első kötetének *Az ünnep* című verséből) A tárgyak pontos megfigyelése megtartja a kérdés közelében. Itt, *A séta egy genézis körül* harmadik, a történetet lekerekítő szakaszában konkrét tárgyakra irányul a tekintet: "A bot és a bocskorszj egy sarokba vetve." Az effélék mindig újra meggyőzik az embert a létről.

A temetés. A konstrukcióhoz téglák kellene, valamint pontosan kimért helyszín. Meg a hiedelmek naivitása, hogy a téglá: téglá, és az építő: van.

A vers egy hiedelemre épít, arra, hogy a megdolgozatlan földterület az ördögé. A vers tükröz: szerkezete tükrözi a hiedelmét: az ember nevet ad az ismeretlennek, adottnak tekintven azt, aki adja.

Adott tehát két egymással határos szántóföld, az egyik az, ahonnan a történet el van mondva, a kitüntetett nézőpont, a másik szántóföld pedig a másiké. A másik neve: ördög. A kitüntetett szántóföld tulajdonosa egy nevet tud a másiktól, semmi mást, hiszen ha tudna, ezt már nem tudná. A szituáció a legfinomabb mozgásra is teljesen megváltozik: ha például kiderülne még egy szó a másiktól, máris nem volna annyira ismeretlen, a kitüntetett pedig nem volna annyira ismeret, míg végül észrevétlenül helyet nem cserélnének.

A szerkezet önmagában nem képes legfinomabb mozgást létrehozni, ehhez idő kell, bármilyen kicsi is legyen az. Itt valóban nagyon kicsi az a teljes változást okozó idő: Jánk egy gyereket hoz a versbe, zárójelben.

A gyerek még nem tudja, csak tanulja és unja a tilalmakat. A hiedelmekre rákérdez. Szétesés közben legalább újabb hiedelmek jutnak a kitüntetett eszébe, egyre kisebbek — "bal lábbal lép majd, / bal kézzel üt" —, egészen addig, míg el nem fogynak: "és két / pár szemével látni fog". Azt viszont senki nem állította, hogy látni egy derűs dolog. Kiderülnek dolgok, de ez egészen más:

A névadás érvénytelen.

A fennkölt szavak fikciók.

A kitüntetett figura létezése azon múlik, hogy milyen intenzíven temeti el önmagában a megmutatkozott senkit.

A kriptá. A szerepversben mindig a másik, az ismeretlen beszél. A szavak egy alakot öltenek, akiről semmi más nem tudhatni, csak ezeket a szavakat.

"Mindig az eleven vonzott." A mondat erősebb lesz, ha az ismeretlen beszél, a másik, aki valamilyen módon ellentétben áll a kijelentéssel — mert holt, mert *taszít*, mert *soha*. A má-

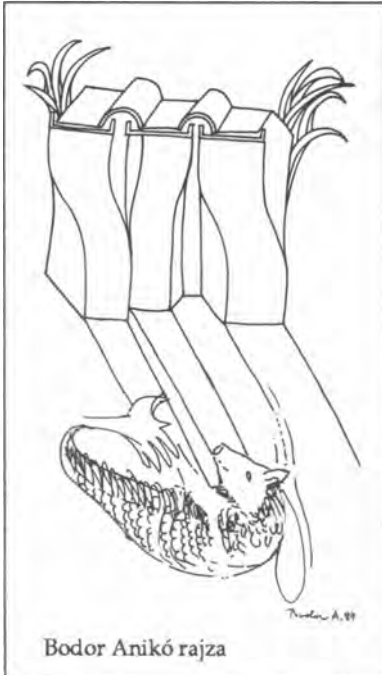
sik nélkül minden magától értetődik, otthonos és rokonszenves. A másik a kérdés.

Miért vonzza az eleven? Milyen az, akit vonz az eleven, de ő maga nem az? Ki ő? Valaki-e egyáltalán? Ha nem él, akkor mit csinál? "Egy kriptában lakom, vaksötétben." Lakik? "Ide / hordtam le azt a keveset, ami történt, / amit ellestem rólu." Leskelődik, elhord? "Néhány kézzel rajzolt kusza ábra / körülöttem a földön." Rajzol? Rajzoltat magának? "Alulról / nézem egy eltévedt macska szemét. / Végtelen hosszú ideje csak nyávo- / gást hallani." Néző? Hall?

Tudja, hogy mindaz, ami történt, kevés. Tudja, hogy a macska eltévedt. Tudja, hogy a nyávoogás időtartama végtelen. És Uramnak nevezi a holtfáradt élők teremtetjét. Munkáját végzi, mert neki végképp nem áll módjában meghalni: "Holtfáradtak a lényeid, Uram, az élők. / Kevés a dolgom. Száraz / rögöket morzsol a kezem."

(Szerlemtörödékek)

A szerlemtörödékek valóságos írás inkább a távolságról szól. A távolság bemérése, árnyalása. Orpheusz és Eurüdiké. Élő és holt. Cselekvés és szenvedés. Mindig és soha. *Oldás és kötés*. A felsorolás

Bodor Anikó rajza

folytatható. És a felsorolás nem folytatható. Átjárás nincsen. Az "átjárás nincsen" van. Jánk *Oldás és kötés*-versei "átjárás nincsen"-ek. Mindig másképp, soha ugyanúgy, de vannak.

(A szerlemtörödékek...) Az "átjárás nincsen" egyik ősrégi neve: magány. Fennkölt szó, melankolikus, "rossz gögje" van. Nem *old és köt*, fennkölt. A nagyon sok kevés, de nem elég kevés: "És mindez kevés / őt megszólítani."

(Magdba issza életem...) Páram páram páram páram, egy dallam, mely viszi a szavakat magával, a szavak meg lazán engedik magukat, oldottak és oldanak, igen és igen, és az egyik igen nem él, de ezt is roppant könnyedén: "magába issza életem / az ablakok tejüvegén / beöltözik és körbejár / lába se színe se nem él". Rilke Eurüdikéjének lehetnek ilyen mozdulatai — Somlyó György fordításában: "nagy, lengő leplekkel lassítva léptét, / ingatag, lágyan és türelmesen" —, aki pontosan ugyanúgy megy Orpheusz után, akárcsak vissza az alvilágba.

Orpheusz-törödékek. "Aki nem / tudott betelni önnön létével..." "És nem

vigasztalja már az sem..." Ha már van igen, és van nem, miért inkább van a nem? Hogy megérinthesse az igent, ami nincs? A vers három részből áll, három, a szerelem háromsága: A, non A, és a köztük lévő "átjárás nincsen". Ez utóbbi az, ami árnyalható. Ide sorolható be például a költészet is.

Jánk az első részben történetet mond (az igék múlt időben), a harmadik részben bevégzi a történetet (múlt időben), a másodikban Orpheusz-dalt ír (jelen! jelen!). Orpheusz abban a térben van, ahol Eurüdiké. A másvilágon, ahogyan mondani szokták. Ott van, és már visszafordult. Eurüdiké még egyszer feléje nyújtotta kezét, azután örökre eltűnt. Orpheusz visszafordulni kell. "Nincs út vissza.", mondja, és megy. Olyan intenzitással mondja, hogy elhiszük neki: ott marad, még akkor is, ha halljuk távozó lépteit. Mert abban a szerencsétlen jelen idejében, ahol "se föld, se ég — // félhomály csak és félszavak", a létige megőrül, és azt mondja: "elérem azt, ami ő vagyok".

(Viszonyversek)

A viszonyról beszélni, semmi másról, semmi ennérl. A másnak, az énekek a története törődött, csak a viszony van, ez a képtelen viszony.

Az öreg, akit meglátogattam. Meglátogattam, mert nem bírom látni, nem bírok folyton vele lenni, őt olvasni — hát ezért öreg. Elviselhetetlen, neve kimondhatatlan, "lehetne akár az én apám", apa, ez viszony, nem név, s viszonyként is alig elviselhető, "ne jöjj ide közel, oldd le a te sarudat lábaidról" (2 Móz. 3, 5), nem, nem elviselhető, ebből következtethetünk a látogatóra, aki mégis elmegy hozzá. Az egyes szám első személy nem én, az én nem tudja megtenni, hogy kilenc éjszakán át hallgassa csendjét, a kilencediken pedig megsimogassa a "kérelmelhetetlen" csuparác arcát, nem, nem teheti meg, ha rátekinthet, megemészteni.

A látogató című vers Jánk Károly első kötetéből, bár a szituációk mintha fednék egymást, nem is egyes szám első személyű, a szavak egy történet távolságában vannak. A történet egy "bolond öregről" szól, akihez betéved a "szelíd ismeretlen". Egyszer. De ez elég arra, hogy megértse a csendet. Megváltás-történet? Csend-történet.

A látogató tehát nem én, de mégis *vagyok*. Nem az én megy, és az én van ott, nem érti az öreg szavait, és nem felelhet: "Nincs semmi, semmi az időben, / ami megbírná Krisztusát."

A folyónál. A viszony átmenet az éntől a *vagyok* felé. A *vagyok* a bolond öreg, a megőrült létige, aki nem én, aki nem szó, aki csend. Akire az én nem tekinthet.

"Ruhája égő sebhely, / lángoló mező arctalan szenvedéssel..." (A látogató) *A vagyok* mérhetetlen szenvedéssel megfosztja magát arcától, hogy az én rátekinthessen. Felejtethetetlen — "helyettem kelt útra" —, s az én mérhetetlen erőfeszítéseket tesz, hogy elfelejtse.

Megidézem hát, bár időből feledés lesz, tanulom látni, ha épp megnő a hold... A parton áll, s nekem nincs hatalmam arra, hogy átvezessem rajta a folyót.

*Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 1997.

Történelmi vázlat

Székely Kis István György volt honvéd hadnagy emlékezései

Folytatás előző számunkból

1848. december 24-én este felé ködös időben azon álláspontot foglaltam el, ahol B. Hunyad alól egyszerre a térségről a Körös vizén egy híd volt, és ennek közelében egy rityogó malom — a deszka sátor, melyben a Vardener katonái az őrséget képezték, kivethető volt e zúzmarás ködhomályban. Szürküledni kezdett, amikor az eltakarított tisztek temetéséről a katonai zene a marst harsogtatta, a katonák szállásaira vonultak, minden ember számára készült a torvacsora, a csifra fogadóban a tisztek számára asztalok voltak terítve, mit sem sejtve, hogy zászlóaljunk, ahogy bésötétedett, elfoglaltuk a Bánfihunyadi tért az előőrség mely a deszkasátorban volt elfogattatott, s már a város kertjei alatt voltunk a legnagyobb csendben tartalékjaink századonként bizonyos távolsági irányokban keresztmetszetekben az útvonalban mozogtak.

A város alsó utcájának végén a másodőrség észrevévével jeladásul egy lövést tett, amidőn a városban a lármadobot verték és trombitát fújtak. S tüstént az ellenfél, ahogy nyomult le az utcán, egy tűzfény hirtelen világánál megpillantották felállított hadseregünket s futásnak eredtek és mindenütt a sarkukkal fenyegettek bennünket. Ezen győzedelmünk következtében a legnagyobb rendben szállottuk meg Bánfihunyadot, és ugyan jól fogott a már elkészített vacsora a szabadságharc küzdő bátor, vitéz honvédeknek.

Másnap folytattuk utunkat Kolozsvárnak, és 27-én érkezünk meg, innen Tordára, honnan két század Nagyenyedre, négy század pedig Járába rendeltetett az oláhok lázadását megfékezni, de azok, ahol csak egy hegységen csoportosultak, mire mi oda érkezünk volna csak hült helyükre találhattunk, de szembezállani nem volt bátorságuk, csak a védtelen lakosságot gyilkolták, raboltak és gyújtogattak.

Ezen időben nagyobb oláh mozgalmak keletkeztek Balázsfalván, Nagyszebenbe pedig erődítéseket emeltek a báró Puchner hadtestparancsnoksága alatt, mindezen nagyobb mérvű osztrák katonai mozgalmak következtében vissza kellett térnünk Tordára. Itt pár napi őrködés után mentünk Kocsárdra, hol átkelve a Maros folyón, vonultunk Szárazvám felé Balázsfalvára, de

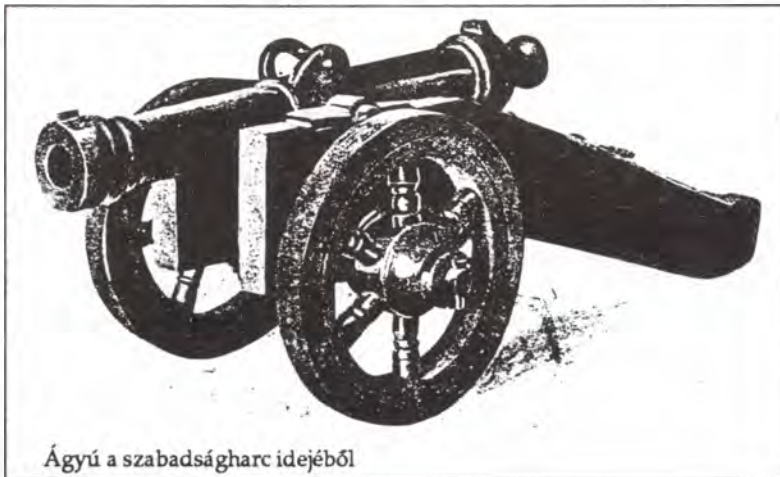
nagyobbszerű ellenállásra nem találtunk, csak ha kisebb számú kémszemle küldetvén, vagy pedig kisebb elő csapatokat egy vagy más helyen elfogtak ilyen álláspontban vonultunk Nagyselyk és Vízaknára.

Alig virradt januárius egyik napján, amidőn a báró Puchner hadtestének egy része Nagyszebenből kijött, az erődítések melyekben nagyobb mennyiségű ágyúk voltak elhelyezve, kezdték meg a tüzelést, melyet a miénk viszonyoztak. Balszárnyunk Nagycsúr felőli részén esett el akkor Bem oldalán gróf Mikes Kelemen és egy tüzér. Jónak látva altábornagyunk a visszavonulást, mi is visszahuzodtunk, de ekkor Vízaknát kikerültük, és azon éjjel egy ismeretlen szász faluból is meg voltunk támadtatva, melynek következtében egy néhány mezei laktanyai házak közt telepedtünk le, ahonnan másnap Szelindekre húzódtunk. Itt össz-

sem parancsára felhivatott negyven bátor kitartó legénnyel, akik öt-öt forint kitüntetésért érdemben részesültek. Szigeti századossal magam előre mentem Maros Solymosra egy tizenkét vedres hordó bort, egy és fél szalonnát requiráltam, egy két ökrös szekeret és egy kalauzt rendeltem, a negyven legény megjöttével egy levéllel mentünk az ugynevezett Kaján völgyön felfelé Brádra, mely utunkban egy helyen a Valisoara Boicza felőli oldalról reánk puskáztak az oláhok.

Bradra érkezünk, hol akkor az első ezred székelyek és számos magyarországi lovasság volt, kik Szent Tamásról érkeztek. A levél vétele után azonnal riadót fuvattott parancsnokunk, és tüstént indultunk az egész sereg több ágyúinkkal vissza Dévára. Solymoson hol a Maros folyó jegét kivágták, hogy az átjáró kompon szállították egész éjjel az ágyúkat és társzekereket keresztül, a falutól Déváig az út mellett több helyet tábori tüzek égtek, míg a városi nagy vendéglő ivó kocsmájában több érkezett székely katonák mulattak. Éjfél után volt az idő, magam fáradtan érkeztem előbbi szállásomra, ahol zsú-

tak. 24 órai pihenő után másnap hajnalba indultunk Sz. András felé a piski hídra, ahonnan egy-egy ágyú lövés elmosódott hangja hallatszott a távolból, Szászváros, vagyis inkább a Kenyérmező felől. A hídfőtől felfelé vezényelte őrnagyunk zászlóaljunkat, hol felállítva készen vártuk a következő eseményeket. Kevés idő múlva érkezett néhány lovas Szászváros felől elizzadva, kifáradt lovaikon, míg néhány perccel később Bem hadsegédével szintén kifáradt lovaikon. Az altábornagyunk egyik keze nyakához volt felkötve, lövetet kapott Vízaknánál. A tábornagy igen levertnek látszott, és megállott, kérdést intézett Inczédi Sámuel őrnagyunkhoz német nyelven, hogy: *vasvereine batalione dieses? celfte batalion* volt őrnagyunk felelete, miközben kardjával tisztelgett, melyre Bem mondotta: *ah! mein celfte batalion* és hozzátette magyarul: *Zenyim Kolozsvár zászló*, és ekkor felvidult és zsebéből kivéve eltett csákója fehér tollát, azt fövegébe feldugta s evvel tovább lovagolt Déva felé. Ezekután még érkezett egy szétvert honvéd hadtest több sebesültekkel, melynek utócsapata néhány összerontott Kossuth huszárokból állott. Ekkor állást foglaltunk, mégpedig Piski falutól Szászváros felé vezető út hegyalatti kanyarulat mellett, egy keresztnél volt az első ór felállítva, mely Szpínfalva alsó térségét és a falu vége emelkedési vonalát tárja fel a látvonalban. A második őrség a Piski falu feletti hegyélen, a harmadik a Batiz felé vezető útból volt elhelyezve. Magam voltam a negyedik főőrség a Sztrigy folyónak a hídon alóli részén, le egészen a Marosnak, mely az első a keresztnél felállított őrség és Szpínfalva térségét a Maros és Piski falu irányában a Piski hídfőnek Déva felőli részén az ágyúk voltak felállítva, mely a centrumot képezte. Így töltöttünk néhány napot élelmi hiányban, a legénység a közeli korékban talált csöves kukoricával táplálkozott. Az ellenség, mely báró Puchner hadtestének részét képezte a Bianki és Zsifkovits ezredekéből állott, kikkel farkasszemet néztünk. A következő napok egyik reggelén, midőn ezen éjjelt a berekben kukoricza szalmával megrakott egy fűzfa alatt töltöttünk, ahonnan láttam, hogy a Centrumunkból néhány Württemberg huszár kémszemlére ment, akikből két huszár Szpínfalva felé lovagolt, az ellenfél ágyúi előőrséget képeztek az említett falu végén kívüli dombotokán az országtútban, ahonnan ágyúikkal a két huszárra reá lödöztek, mire huszárjaink megfu-

Ágyú a szabadságharc idejéből

pontosult seregeink száma szaporodott egy bétsi legióval. Pár heti itt tartózkodásunk közben támadtunk meg három részről egyszerre, amidőn este késő vetett véget a csatározásnak, hol az ellenség csatárláncának Vízakna felőli vonalán többen hullottak el, amely felől magam győztem meg a hajnali zord időben midőn őrjáratot tettem. Ezen jelentéstelem után kémszemlére lettem kiküldve oly sanyarú szélviharos havas zord időben, amilyenre többre nem emlékszem. Ezzel odahagytuk Szelindeket, másforma hadi mozdulatra irányította altábornagyunk seregét. Zászlóaljunkat egy üteg ágyúval báró Kemény Farkas ezredessel leindította Kis Apold, Nagy Apold, Szerdahely és Szászsebesbe, a többiek Vízaknán foglaltak figyelő állást. Szászsebesből Dévára vonultunk. Mielőtt elszállásoltuk volna magunkat ezrede-

folva volt lovassággal, legényeim közül csak ketten voltak. Alig beszéltem el a két legényemnek brádi küldetésemet, egy lövést hallottam, erre ismét többet. Elkiáltottam magamat, hogy: Fegyverre; a lovasok felriadtak, trombitát fújtak, meg voltunk lepelve a Hátszeg vidéki határőröktől, melyet Salamon táborának neveztek. Már a legnagyobb csendben hármásával nyomultak az utcán, én két legényemmel lödözni kezdettem, erre a kocsmában mulató székelyek kirohantak, az oláh ezred katonák már a piacig benyomultak volt, akiket meg rohantunk. Zászlóaljunk elesett, a menekülni akaró határőrök meg lettek semmisítve, mert a XI. zászlóalj több századai különböző utcákban lévén elszállásolva, ellenségeink minden oldalról megszorítottak, sok jó fegyverek estek birtokunkba, melyet a futó grenicserék elhány-

>>>>> folytatás a 14. oldalon

>>>> folytatás a 13. oldalról

tamodtak egész a hegy alatti út kanyarulatáig, ahol a hegy szárnya által fedezve voltak; honnan mindannyiszori ismétlés után az ellenfél állásaikból előmozdulnak. Ekkor a magán őrséget bevonattam, legényeimet rendbe állítottam, kevés bátorító beszéd után imára vezényeltem őket, mert a szokott reggeli órában volt; s evvel csatárlánczot vontam, miután századom másik fele is megjött. Századosom nélkül, aki különben is csak botrány volt öregsége és szeszélyessége miatt, jobb is volt, hogy többnyire egy vagy más ürügy alatt Kolozsvárt tartózkodott családja körében.

Ez alatt megkezdődött a harc, a hegy magaslaton, melynek csatárlánczvonala le Piski hídig, a híd közelében egy vendégfogadó volt, a hídfőről az ágyuk iszonyú tüzelése, ahonnan lefelé az én csatárlánczom foglalt állást, az ötödik század. Jóllehet ekkor századomnak kellett volna tartalékba esni, de mivelhogy az első ezredbeli székelyek nem akartak előrenyomulni, azt kiabálták, hogy ők elvégezték szakmájukat Szent Tamásnál. Így én a hídon alól, ahol a víz szélesebb mederben folyt, keresztül mentem, legényeim a bal szárnyon előre toltam félkör kanyarulatban a síkságon. A gyilkos tüzelés az egész csatárlánczvonalon folyt. Zászlóaljunk ritkulni kezdett, a túlerő miatt tartalékjainkra nem számíthattunk, mert míg Bem altábornagyunk megjött, csak báró Kemény Farkas ezredes mámoros feje parancsnokolt, aki a hídfőnél figyelmeztette a legénységet, hogy ez, és az, az ágyúgolyó is reá volt célozva, aki mindannyiszor palaczkjából jó nagyokat húzott. Ennek következtében egy lőtávolyra hátrább kellett húzódnunk, és a híd keresztfái felszedetvén a berekben, széthorodott, a hídfő feladatott. A Biankiak erre a hidat össze nem rakhatták, hanem annak vastag gerendáin át szállongtak. Magam is a megmaradt embereimmel viszahúzódtam a berekbe.

Ekkor érkezett meg Bem altábornagy, aki rögtön rohamot intézett az újonnan érkezettekkel. Ezek, s az első székelyek és a XI. zászlóalj rohamai kövekeztében a hídfáin átszállingozott osztrák katonák sokan elpusztultak, a hídról a hideg jeges mély vízbe potyogtak, egymást verték le, míg mások emezek fegyver szuronyaiiba nyársalták fel magukat. Az ellenfél ágyúí gránát lödözései közt a melyek szintén a hídfőre voltak irányítva, sok közülök a levegőbe pattant szét, míg több része a vízbe hullott. Ezen zavar következtében az ellenfél békelobogót tűzött ki, midőn mind a két

részről megszűnt a tüzelés. Ekkor honvédeink és az ellenség a centrumban összegyűltek. Míglen a Mariyasiak kezdtek a Déva felőli háttérben feltűnni, az ellenség azt vélvén, hogy már fogságba estünk, elbizakodva a béke áldomás közben újabban iszonyú szurony és puskatusa és kard viadal támadt közöttünk, amelynek következtében valamennyire szét váltunk. Az ellenféltől is többen nálunk, míg a mieinkből is ott maradtak összekeveredve. Én siettem a délelőtti pozíciómat elfoglalni kevés puska tüzelés közben, mert a bal szárnyon egész le a Marosig több zászlóalj bontakozván ki, amelyek csatárlánczaival kimondhatatlan tüzelést kellett végbe vinnünk. Miután csatárlánczom teljesen megritkult, már már a gyéren mutatkozó legényeimet összevonni nem tudtam, ekkor nyomult előre az ellenfél nehézkes lovassága, midőn a berekből érkezett egy tartalék lovas Würtenberg kanyarodott a Sztrigy vízen keresztül segítségemre. Az ellenfél nehéz lovasságának élén egy major lovagolt. A Würtenbergiek, mikor közel voltak, szétnyitkák, egy utcát képezve kardjaikat vállhoz tették, erre elkialtotta az ellenfél majorja *nicht Kosuth Würtenberg huszaren ligs swendeich*, de nem lévén idejük kanyarodni, folyt a vérontó vagdalkozás, mieinkből egy hadnagy elesett, az ellenfél lovasaiból több ló és ember vált harc képtelenné. Ekkor ismét vissza vonultunk lödözések közt. Az ellenfél részéről kifejlődött zászlóaljok húzódtak a berkeken Dédás felé, csekély embereimet, kik még életben voltak a berkekben vontam lassankint a centrum felé amidőn az altábornagy Bem egy akkor érkezett fehér sapkás zászlóaljat küldött és négy ágyút segítségemre. A tüzérek meg is feleltek feladatuknak, mert lövéseik egész rottákat hordtak ki az ellenség soraiból; több helyt sorakban rést ütöttek, amely köztük

rendetlenséget csinált, melyek futásban végződtek. Estve felé volt az idő, legényeimet összeszedtem, miután mind a két részről megszűnt a gyilkoló harc. Századomból nyolc ember maradt meg és egymagam, amelyről Inczédi Sámuel őrnagyunknak jelentést tettem, és utasítása szerint a harmadik századhoz csatlakoztam, amikor a mostani Piski telep temető kertje felett az országyúton egy domborulat emelkedik. Az úttól alól néhány üteg ágyú állítottatott fel, amelyek Bem jelenlétében elkezdtek a bömbölő tüzelést. Zászlóaljunk az úton felül ágyúfedezetre lefekve volt. Az ellenség amilyen hevesen kezdett tüzelni, de már a harmadik sorrend ágyú lövésére nem felelt és lassanként megszűnt a tüzelése, midőn az altábornagy kijelentette, hogy most mehetünk előre, mert elfogyott az ellenfél lőkészlete, amely valójában úgy is volt. Sorrendbe állva mentünk tehát a hídon keresztül, hol iszonyú elhullottak hullái táruktak fel előttünk, úgyannyira, hogy egy jó darab vonalban az országút árkaik megteltek holttettekkel. Ezen estve megszállottuk Szpin oláh falut, másnap bé mentünk Szászvárosra.

Tényleges szolgálatom ezen időtől Szeben bevételéig nem volt, de azért híven teljesítettem a reám bízottakat. Szászvároson minden ember gulába rakta fegyverét, a harmadik századnál Szigeti százados volt, én mondtam, de én nem tehetem le fegyveremet, mert erre még szükségem lehet. Amint tetszik, — monda — ön szolgálaton kívül helyeztetett. Én mentem egy tűzmester bajtársamat felkeresni, tudva azt, hogy nekik mindég volt élelmiszerük; meg is találtam egy utcának egy jó módú szász polgár házában, hol istállók voltak amelyben lovaikat helyezték el, ágyúik és társzekerük a főtéren maradtak. Nem csalódtam, a konyhán már a bogrács alatt recsegett a tűz, melybe nagy lapos szalonna da-

rabok sülték, vagyis inkább főtt a zsírjában, melybe a tűzmester beleütvén kardját egy jóforma darabot kivett és letette az egyik szoba asztalára, hozzá is láttunk, beszírozott szánk és torkunk leöblítésére egy hatalmas dézsa bort hozatott fel a gazdátlanul hevert szász pincéjéből. Pár óra múlva verték a gyűlőt, én mentem az utcában tévelygő legényeket hajkorászni a gulákhoz, amidőn odaértem a legénység sorakozott, én is a harmadik századhoz csatlakoztam, midőn Inczédi őrnagy szólított, mire a sorok előtt félbalt tettem és hozzá mentem tisztelegvén. Tudja mit, Kis Székely — monda — szakassa el a harmadik század felét és menjen kifelé Benczencznek. A város végén előcsapatba két legényt vettem magam mellé, és előre mentem, a két testvéreket: Vas Zsigmond és Vas Elek tizedeseket magam mellé véve, a fél századnak egyharmadát magam után bizonyos távolságban, míg a többi tartalékul követett, ezekután egy szakasz lovasság, egy üteg ágyú, mely után zászlóaljunk és a máriásiak képezték fő zömét hadseregünknek. Iszonyú hideg és hóban, míg a Kenyérmezőt meghaladtam, nagyon kellett figyelnem, amikor azon ponthoz érkeztem, hol az út Alvincz felé viszen; már éjfél után volt, az idő zordabb lett, amint a hóval borított hegyek jobbról megvilámlottak; megállottunk, kevés gondolkodásom után tovább haladtunk előre, ismét megvilámlt a hegység hóval borított oldala. Erre mondtam Vas testvéreknek, hogy vigyáznunk kell, nehogy kelepczébe menjünk, miközben egy kis hídon mentünk keresztül, a falu felől egy, a hóban vert ösvény volt észlelhető, amelyen visszaindultam egyedül. Alig mentem ötven lépésnyire, egy gödrös lapályban tűz égett, és mellette az ellenség előőrsége, mely nyolcz emberből állott, a ludtak. Visszafordultam és szólítottam Farkas József tizedest is és tizenhat legényt magunkhoz véve, a legnagyobb csendességben körülfogtuk őket és ekkor szépen felköltöttem és átadtam a huszároknak. Erre mentem bé Alvinczre, hol el voltak helyezve a Puchner hadtestének egyik része, egy néhány házsört meghaladtam, amidőn egy bolt üveges ajtóján a világosság sugára az előttünk menő útra világított. Órámat megtekintvén, három óra volt, s evvel bényitottam a boltba, hol több üveg ballonokban állott pálinka mellett egy zsidó járkált kezét tördelve, mire megdöbbsent. Megszólítottam, hogy azok a pollyákok innét hordták a pálinkát az őrségre, hogy attól elaludtak. Igenis kérem alázatosan vitéz

A zalatnai vérfürdő

Egykorú rajz

strázsamester úr — volt a zsidó boltos felelete. No hát van-e jó pálinkája — kérdém, amelyből — miután a boltossal megkóstoltattam, jóforma adagokat bevettünk a három kiadtam, a többi kiadtam legényeimnek, a zsidónak két huszast adtam, mire tovább mentem. Alig haladtunk ötven lépésre a faluban, midőn kevés lovasságunk nyomult előre mivelünk és fujták az előrenyomuló trombitájukat. Erre az elszállásolt ellenség, mely vagy kétezer emberből állott, oly zavarba jött, hogy ki hajdonfővel, mezítláb igyekezett menekülni, több ágyúk és társzekerek hátrahagyásával, a többi része Borbereknek vette útját a Maros folyó

csapatnak sokat kellett áncsorogni, miközben, hol csak tűzrevalót találhattunk, tüzeket rögtönözünk, mely mellett édesen szunyadoztunk. Következő nap estvéjén érkezünk egy derék faluba, melyet Csinádiának hívnak, innét Czápra és így Kiskapusra és Szászmedgyesre. Itt töltöttünk egy pár hetet, ahol negyvenyolc ezüsthuzsas kitüntetési érdemben részesültem.

A következő napokban azon remény táplálta zászlóaljunk embereit, hogy Kolozsvárra megyünk ahol kipihenhetjük a harczok fáradságait és a megrikult legénység sorait újjáállítjuk bé. Amidőn Kiskapus felől a N. Szebeni haderő által támadás

míg a süppedékes völgyben két zászlóaljat láttam vonulni felfelé, hogy csatárláncunk vonalát a lomberdőség fedezete felől bekerítsék. A legszélén állottam tétlenül két legénnyel, amidőn egy igen közel a lomberdőség szélében egy ágra tett feyveréből reám irányított ellenfelem akadt meg tekintetem. Erre elkialtottam magamat hogy: löjje! — mi mind a hárman reá süttöttük feyvereinket, és azonban ő is, ki reám célozott, és a köpenyem zsebében lévő zacskó dohányom szaladt keresztül golyója. Azonban a csatárlánc vonalának azon része, mely az akasztófánál volt, keményen folyt a tüzelés, míg nálam a balszárnyon gyéribben ment, a

nan nyomultunk bé Kapusra, dalolva, hogy: *Kiskapusi kanális kanális elhagyott a babám is* stb.

Az ellenség már túljárt a falun, ahonnan gránátbombáival gyujtogatta a falut és három fontossáival küldözgette süvöltő golyóit az utca hosszában, hol szaggatta a fagyos göröngyöket. Estve lévén a falu déli oldalán mentem ki; 9-10 óráig való sortüzeléssel kivertem őket állásaikból, egy erdőszélelől, nem lévén kedvők ezen estve csatározni, elvonultak Asszonyfalvára.

A faluban töltöttük az éjt, míg a zászlóalj több része azon éjjel visszament Sz. Medgyesre. Reggel alighogy a nap kimutatta mosolygó arcát, imé, láttam ismét az erdő szélén villogni feyvereiket, újra támadni készültek. Visszamentem embereimmel Sz. Medgyesre, amidőn éppen visszaindulóban volt a zászlóalj; oda csatlakoztam, és visszamentünk. Az ágyúk a tegnapi állást foglalták el a kortsma háttérben és kezdették otromba szolámodjukat, mely irtózatos volt; mi ezeken alól kissé hátrább szakaszoként foglaltunk helyet az országútban, amikor a hátam megöl egy legényt egy tévelygő ágyúgolyó éppen fején talált úgyannira, hogy nevét sem tudhattuk meg; ekkor hátra vonultunk egész Medgyes közelébe, de a töltényeink teljesen elfogytak, a városban estvére keresztül vonultunk és elhúzódtunk Erzsébetvárosra; a sok löpor és tüzelés által befeketedve az örmény városban úgy néztünk ki, mintha valójában akkor jöttünk volna Armeniából. Innen pedig Segesvárra, ahol éjjel-nappal elsáncoltuk magunkat, miközben egyik éjjelre ellenfelünk haderejének több részét N. Szebenből kihozta és Holdvilág falunál ütött tábor. A támadást nem lévén elegendő bátorságuk az erődítések irányában megkezdeni, egyik éjjelen, midőn tábori tüzeik égtek, csakhamarosan azokat kioltották és a legnagyobb csendben elvonultak; hajnalra kelve kémszemlére voltam, hol egy erdő szélében a fekete rigókat véltem a száraz felleveleken csör-tetni, midőn lefeküdtem. Ekkor vettem észre, hogy utócsapatjuknak néhány lovassága haladt, néhány legényemet csata körben vezettem a fák közt, erre sikerült egy lovast elfognom, akit az altábornagyhoz vittem, aki azonnal megpálinkáztatta és kikérdezte. Ekkor még a Segesvárt levőket is mind kivonatta és azon az úton, melyen ellenségeink eljöttek, részint más irányban is húzódtunk N. Szeben alá, az ellenség pedig Segesd felől bevette az ott hagyott Segesvárt.

Befejező rész következik

Bem a piski csatában

jegén, amely beszakadt, és a menekülő ellenség egylábig ott veszett el, míg mások Lámkerék falu és Szászsebes felé nyargalt el, sokan fogságunkba jutottak.

Meg is virradt, élelemhiány miatt embereink elszortan bolyongtak a faluban, én egy disznóba bétékintve, abban három polyákot találtam elbújva, akiket a főhadiszállásra kísértem, miközben Bem megdicsért, és kiadta, hogy újjólag ugyanazon legényekkel, akikkel az éjjel jöttem, induljak ki a faluból Lámkerék falunak. Már délután volt, a nap lemenőfélre mutatott, miközben az idő tisztultnak látszott, melyben hegyes metsző szél vágott a határon, csatárláncvonalban értem el a lámkeréki kertek aljának Váradja felől való részéig, midőn a dobszó balra húzódo hangja hallatszott. Ekkor kivonultam a lámkeréki útra és összeállítottam legényeimet. Már estve is volt, és mentünk Váradjára; ekkor már az utócsapatját képeztem a seregnek. Ilyen elvonulásban mentünk ezen éjjel Veresegyházára, mely útba esendő nagy hegyeken keresztül az ágyúk és társzekerek vontatása sok időt vett igénybe, ezért helyenként, mint utolsó

intéztetett, ekkor koszorúzta meg zászlónkat altábornagyunk Bem, annak jeléül, hogy minden egyes ember ezennel megérdemelte a kitüntetést, s ezzel indulunk Kiskapus felé. A várostól egy párezer lépés távolságra voltam utalva a csatavonal balszárnyát megszállani, mely egy hegység ormán nyúlt felfelé egy lomberdőségnek, míg a jobb szárny irányuló lenyúló részének kidomboruló tetején egy akasztófa és egy nagy nyárs állott, innét az országút felőli lejtője alatt egy korcsmaház volt, ezen alól kevés térségen folyt a N. Küküllő vize; a korcsmaházzal átellenben vannak Kis és Nagy Ekemező falvak. A korcsmaház fedezte ágyúinkat, melyek annak háttéréből kezdtek bömböléseiket. A korcsmaház előtti mélyedésen egy híd vezet keresztül, ezen híd árkanak mélyedése messze felnyúló részén, hol némely helyt ingoványos és süppedékes.

A hídtól Kiskapusnak vezető úton egy vágásszerű mélyedésből lassankint kiemelkedő útban foglaltak helyet ellenségeink ágyúi, melytől az egyenetlen szántóföldek dülőin nyúl tak felfelé csatárlánczolatuk vonala,

süppedékes árok szélesebb volt, mint lejjebb; sokan megsebesültek, itt kapott sebet Inczedi őrnagyunk is, az ellenségből sokan elhullottak a völgyben. Erre Bem apánk az ágyúk közt forgolódozt és bombákat kezdett lövetni, melyet ő maga irányított s felgyújtott két löporos kocsit, melyek pozdorjává röpültek, és a tüzesszörporkák, mint valami vulkanikus hegység kitörése, egekig nyúló lángokban végződtek. Erre az ellenfél zöme ágyúival együtt futásnak eredt, erre én egyenesen a süppedékes árkon keresztül igyekeztem elvágni útjokat azon két zászlóaljnak, akik azelőtt ott felvonultak. Ebben késleltetett az, hogy töltényeink elfogytak és őrnagyunk sebesülése folytán a balszárnyára érkezett nemzetőröket nem tudtam előre mozdítani helyeikből; ekkor elszedtem legényeimmel tölők a töltényeket, és rohantam le az árokba, hogy azt keresztül elvágjam, nehányat sikerült közüllök elfognom és hátra küldöttem Szigeti századosnak, magam egy félszázaddal egy nagy kanyarulatot téve az egyenetlen szántó földek dülőin kijutottam közel Kiskapushoz az útra, hon-

HAJÓS JÓZSEF

Apáczai egyik fő forrása: Ramus

"... a 16. század leghíresebb professzorainak egyike" P. Bayle

Ramus 425 évvel ezelőtt halt meg, Bayle pedig 350 éve született. Így hát kerek(ded) évfordulók is indokolják, hogy most Ramusról írjunk, és Bayle-től vegyünk mottót. Ramus a pikával harcolókról elnevezett Picardiában jött világra, nem messze Kálvin Noyonjától. Kvázikálvinistává — mondták róla párizsiak félig tréfásan (bizonyára halála után, hiszen csak 1571 utáni adatunk van a francia *calviniste* szóra) —, tehát "majdnem kálvinista" reformátussá 1561 őszén lett, *calvusszá*, kopasszá előbb. (Föltehetően az olyan tiszteletreméltó erdélyi *Coposu* név megjelenése előtt.) Petrus Ramus a vitán kívül zseniális Descartes-nál kisebb kaliberű volt, s ezért még Párizsban is, ahol a legtovább működött, akad őt ignoráló értelmiségi. Ne csodálkozzunk ezen. A Ramust joggal dicsőítő Apáczai Csere Jánosról is fájón keveset tud "kincses városunk" jónéhány diplomása.

/Első exkurzus. — Mint ismeretes, a diploma két összehajtott lapból álló oklevél, a szerkesztője pedig diplomata — legalábbis "szófejtésileg". Következésképp nem pusztá alliteráció okán jelez-zük már itt, hogy Ramus nagyon szorgalmazta a dichotómiát: az adott esetek két csoportba, majd két alcsoportba stb. való beosztását. Ilyetén elágaztatással "családfaszerrű" ramifikációk állnak elő. Magának Ramusnak a családfájáról, őseiről nem sokat tudunk. Annyi ma már biztos, hogy nem "nemes, de elszegényedett", hanem egész egyszerűen ágrólszakadt, igen szegény családból származott; apja szénégető volt. Francia vezetéknéve La Ramée, nem Ramée, sem pedig Delaramée. Az utóbbinak egyébként Lugasi volna a magyar megfelelője, ugyanis a *ramée* főként zöld gallyat és lugast jelent. Ramusnak persze nem rokona az a 17. századvégi ferences Ramocsaházi, aki scotista, egyáltalán nem ramusi logikát adott elő Pozsonyban, sem a 105 évet élt Ramocsay Endre, akit 1686-ban nagy szerencse ért: súlya alatt eléggé meghajlott a szederfaág, melyre törökök akasztották. Mivel — nem csak törökülés szem-szögéből — a latin *ramus* németül *Zweig*, méghozzá az *Entzweiung*, a kettéválás sugalmazásával, azért, mármint a tény *cénnája*, két szálból sodort fonala mentén itt is megjegyezhető: ahogy Stefan Zweig *Harc a démonnal* című kötetében mutat be három alkotót, akinek végül elborult az elméje, úgy igenis trilógia készülhetne Ramusról, Brunóról és Vaninóról, hisz meggyőződésükért jutott nekik osztályrészül erősza-kos halál./

Senkinek sem érdeme, hogy "napvilágot lát" és elhunyt, az emberekre azonban születésüknél többnyire jellemzőbb a haláluk. Nos, az

újításokra törekvő Ramust vadul maradiak ölték vagy ölették meg négy és egynegyed századdal ezelőtt. De nemcsak ez a viszonylag kerek évforduló készlet arra, hogy szóljunk róla. Őstökél európai jelentősége és magyar visszhangjainak a bősége is. A vele kapcsolatos kérdések közül elég sokat nehéz tisztázni Kolozsvárt, néhányat viszont éppen itt a legkönnyebb megoldani. A Kolozsvártot nehezen megoldhatók közül egyesek Ramus magyar vonatkozásait érintik. Nekünk, erdélyieknek persze könnyebb Ramus itteni jelenlétét regisztrálni. Ami műveinek kolozsvári jelenlétét illeti, ezúttal az alábbi négy bekezdésre szorítokunk.

Kolozsvár közkönyvtáraiban hús korainak mondható, 1625 előtti Ramus-kötet van, belőlük öt olyan kolligátum, amely több Ramus-művet tartalmaz. Öt Ramus-műből áll az R 109729 jelzetű, tizenkettedrétű kötet. (16. század eleji, hanau kiadású nyomtatványok közé került itt egy Spirában, azaz Speyerben készült, 1599-es *Dialectica*. Ez a kolligátum — ha úgy tetszik: "köteg" valamikor a Horváth P. Miklósé volt.) Nem kolligátum, de jó féltucat munkát foglal magába az a címlap nélküli, 1182 számozott folióhasábra rúgó és indexszel ellátott, valószínűleg báze-ly, 1564-es vagy valamivel későbbi volumen, amely 1645-ben lett a Nyiregyházi Miklósé, majd "Karacsonfalvi" Zakariáshoz került, aki 1657-ben Kolozsvárt az etymologia classisist oktatta, aztán "ortodox", ti. kálvini értelemben igazhitű skólájának adományozta ezt az impozáns méretű, bizonyára *Scholae in liberales artes* című kiadványt. Legtöbb Ramus-kötetünk a frankfurti Wechel kiadásában jelent meg. A legrégebb, 1556-os kötetünk szintén Wechel-edíció, de párizsi. Címe: *Animadversionum Aristotelicarum libri XX*. Benne jócskán kemény, animózus adverzítást, averziót eláruló, Sztagirita-ellenes megjegyzések sorjázna "hús könyvön" át. 1772-ben Kemény Sámuel volt a possessor. (Az alábbiakban *poss.* = bejegyzett tulajdonos.) Nem tudni, fölfigyelt-e a lapszámozási "bakik-ra", az index igencsak tökéletesíthető voltára.

Kolozsváron Ramus művei közül leginkább a *Dialektikája*, vagyis a logikai tankönyve szerepel, amelyet a 18. század elején is használtak minálunk néhol. Íme — kövér számjegyekkel — az illető kiadások évszámai (zárójelben az időrend fontosságát — legalábbis "másoknak való" fontosságát — olykor meghaladó "apróságokkal"): 1581 (a *Scholae in tres primas liberales artes* keretében, Johannes Piscator gondozásában), 1587 (kölni, "harmadik" kiadása a Beurhusius-féle verziónak; 3 példány; az R 81512

jelzetűnek az első beírt possessor: Orbanus Kalmándi, 1646; a 299922 jelzetűhöz hozzákötve: Beurhusius *De P. Rami dialecticae praeipuis capitibus disputationes ...*, Londini 1582), 1591 (az elszántan rámista William Temple jegyzeteivel; két példány; poss. Melchior Beier, ill. Katona István, Franeker 1662; az utóbbihoz csatolva a ramusi és a melanchthoni dialektika Beurhusius adta egybevetésének a 4., 1603-as kiadása), 1594 (a skót Roland Makilmen /MacIlmaine/ tálalása, akinek a The Logike of the moste Excellent Philosopher P. Ramus Martyr c., 1574-es fordítás is köszönhető; poss. Johannes Borko 1633, Lengyelalvi István; hozzákötve többek közt Beurhusius imént jelzett *comparatioja* és a mülheimi, inkább "vízvezető", mint "sajnálatos" Goswin Wasserleider *Logica ad P. Rami dialecticam conformataja*), 1595 (speyeri kiadás; poss. 1684-ben egy nagyajtai Mihály, 1776-ban az alsó-vagy nemeszsuki, tehát Kolozsvár mellőli Suki László; a *Dialecticához* hozzá van kötve az 1562-ben már elhunyt Audomar Talaeus, vagyis Talon teljesen ramusi Rhetoricájának az 1593-as kiadása, ennek boldog hajdani birtokosa egy "dálnaki", azaz dálnoki Franciscus Mihats, 1683-ban pedig egy "bizonyos" Benko, 1599 (a már említett, R 109729 jelzetű, tehát a Református Kollégium könyvtárától örökölt, 91 lapnyi szöveg, melyhez Ramus nyelvtana, számtana, retorikája és mértana is csatlakozik), 1620 (amsterdami kiadás; a Rheticusnak írt, 1563-as levél vége felé Copernicus is szóba jön; eléje kötve Ioh. Piscator 1595-ös *Analysis logicája*; poss. S. G. I., 1633) 1653 (számmunkra szerföltött fontos év, ugyanis a Szcenci Kertész Ábrahám nagyváradi műhelyéből kijött könyvről van szó, melyet hihetően a Váradon tanító Tarpai Sz. András és talán Enyedi Sámuel is szorgalmazott, akiket Apáczai együtt és joggal dicsér első beköszöntő beszédében, és pedig a váradi iskola "szervezetének a nagyszerűsége" és kiváló működése okán; persze nem is sejtve, hogy majdan probléma lesz a váradi nyomtatvány két kolozsvári példány, ezek ui. címlap nélküliek, s "ezért" nem az őket megillető, előkelőbb helyen, tehát nem az RMK-részlegén ... porosodnak; — az R 114961 jelzetűnek egyik "korai" possessorja az Enyeden, 1720-ban subscribált, aztán alighanem jegyzősködő Keresszegi János volt, azután meg Dobolyi István és Gál István; — a kolozsvári Egyetemi Könyvtárban őrzött, 31948 jelzetű egzemplárt 1735-ben szerezte Kézdivásárhelyi Barabás Mihály; előzéklijára valaki ezt írta: "A vipera Kigyó mikor születik az anyját megöli születésével ..."; ennél fontosabb az, hogy az utóbbi — az Erdélyi

Múzeumtól örökölt — példányban kissé eltér az 58. lap ábrája, valamint a 92-93. lap tördelése, és hiányzik a budapesti Egyetemi Könyvtárbeli példányban is meglévő öt Amesius-művecske); 1697 (Debrecen; a budai pld. egyik possessorja Megyeri György), 1700 (Debrecen, év nélkül; poss. Vajai Gábor, 1753), 1704 (uo.; régen Máramaroszigeten is volt belőle példány).

Ramus *Arithmeticájából* egy 1586-os, Budapesten ismeretlen példányunk van, továbbá két 1599-es (egyikük possessorja 1635-ben a — Pádúában is tanult, a Belényestől északra levő Solymosból való — Solymosi Boldizsár) és egy 1627-es. Az utóbbi a snelliusi változatot nyújtja; össze van kötve az egyik 1599-es, Schoner-féle példánnyal. Apáczai mindkét változatot a maga forrásai közé sorolja. Porcsalmi András 1662-ben készült másolatot hagyott ránk. Itt jelezzük: az 1613-as kiadású snelliusi verzió OSzK-beli példánya 1659-ben Kézdivásárhelyi Istvántól került — ajándékként — Marosvásárhelyi Kovács Istvánhoz, 1726-ban a kálnoki Bedőházi Istváné lett, 1748-ban pedig az Uzoni Fosztó Istváné.

Van Kolozsvárt Ramustól mértani, fizikai, metafizikai, retorikai, nyelvtani, történeti (a régi gallok szokásairól szóló), valamint vallási mű (de religione christiana) és néhány kisebb frás is. Ismét megemlíttük itt a herborni Joh. Piscator gondozta, jó ezeroldalas, *Scholae in tres primas liberales artes c. opust* (1581), amely a ramusi grammatikát, szónoklattant és dialektikát adja, és újra megjelent 1965-ben, a szerző születésének 450. évfordulóján. (Az 1960-as években Ramus *Dialektikájának* az első francia és angol verzióját is újra kiadták. Ez a mű jó 260 edíciót ért meg, joggal lehet az a 16. század legjelentősebb logikatankönyvének.) A *Scholae* előszavában Ramus jelzi, hogy az Agricola iskolájából való Johannes Sturm-tól tanulta a dialektika használatát, azt, hogy költőknél, szónokoknál érvelésmintákat is keressen. (A *Dialectique-jében* levő számos verssor zömét — 150-et — magával Ronsard-ral fordította le, aki akkor fénykorát élte (vö. EphK, 1916, 304.) Sem a ramusi *Dialektika* első, magától a szerzőtől származó fran-

cia fordítása (1655), sem a német, 1587-es fordítása nincs meg Kolozsvárt. Az utóbbit Fred. Beurhusius készítette, aki az egyik legkimagaslóbb "félmamista", a ramusi és a melanchthoni-arisztotelikus logika összeegyeztetésének a híve. Kolozsvárt hozzáférhető művei közül kiemeljük most azt, amelyik három kötetben tárgyalja — a "logikai pedagógia" síkján — Ramus dialektikáját. (Az első kötet 1587-es kiadásból kezünkben járt három példány egyike 1646-ban a Kálmándi Jánosé volt. Tudunk — az Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár 3. kötetének a 386. lapja révén — arról, hogy 1602-ben egy Kálmándi János "Pozsonban az Duna parton" értekezett, azaz érdeklődött "az beoreoke feleol", tehát nem éppen a ramusi *ars disserendi* felől, sem az esetleg Beorháznak magyarítható Beurhusius felől. A Nagykarolytól északra fekvő Kálmánd mai hivatalos nevét, a *Camint* bizonyára etimológiai ráhibázással kapta, vagyis úgy, hogy a hatóság nem tudott sem a Kálmánd névnek a *Kamondból* való származásáról, sem arról, hogy az utóbbiban valószínűleg a 'kő' jelentésű szláv *kamen* rejlik, ezzel pedig összefügg a *camin* 'otthon', úgy-szintén — mereven laikus karlmáristák ellenére — a német *Chemnitz*, a magyarban viszonylag hamar *Hamorra* lett *Hammer* 'kalapács', a *kemény*, távolabbról a görög *kaminosz* 'kemence'.) Érdekes adat az, hogy Miskolci Csulyak István az 1600-as évek elején 15 logikai könyvet szerzett be, s egyharmaduk már címe szerint is ramista.

Korai Ramus-vezetéseink futólágos áttekintésében is jó ötödfele századdal mehetünk vissza. A Párizsban tanuló *Belényesi* (Szócs?) Gergely ugyanis azon frissiben megvásárolta Ramus első, nagy port fölverő könyvét, ami Johannes Oporinus bázeli editor 1544. nov. 26-i leveléből derül ki. Erre pont 400 évvel később hívja föl a figyelmet Bucsay Mihály, közölve is az illető levelet, amelyben a "Petri quidam Rami observationes in Arist." körülírás található.

Zsámboki János, az 1531-ben született polihisztor, "élvezte Ramus barátságát, és levelet írt hozzá" — emeli ki Czeglé Imre (Teol. Szemle, 1972, 335). Mivel a cegle tkp. fűzfa, szófejtőknek érthető, hogy a sárospataki kutató nagyon ügyesen fűz egybe érdekes mozzanatokat. Igaz: Almási Balogh Pál úttörő, 1835-ös magyar filozófiatörténeti pályaművét mellőzi. Az alma — mondhatná erre valaki — nem esik messze az őt termő fa ágától, mégis messze vihet annak a fűrésze, honnan vette A. B. P. azt az információt, hogy "De la Ramée Péter Oláh Miklós esztergomi érsek és primás "egykorú védenec" volt. A hangsúly itt főként az egykorira esik, hiszen Oláh akkor hozta a jezsuitákat Magyarországra, mikor Ramus hugenotta lett. Persze az is tény, hogy Ramus életművének, utóéletének egyik legodaadóbb 20. századi vizsgálója — Walter J. Ong — a jezsuita rend tagja. Ong 1958-

ban két fontos kötetet szentelt Ramusnak. Az egyiknek a forrásai közé tartozik Rác Lajos L'inspiration française dans le protestantisme hongrois c. dolgozata, a másikkban pedig (Ramus and Talon Inventory) a 128 kérdőjel nélküli ramista közé kerül "Dudicius Andreas".

A Zsámbokinál két évvel fiatalabb Dudith András nem volt ramista, "de" tudjuk, hogy egyik görög kéziratát Ramus 1562-ben lemásoltatta magának (I. P. Costil: André Dudith humaniste hongrois, 1935, 311). Dudith egyik 1584-beli levele nyomán írja Costil tudósunkról (uo. 336), hogy a ramista pedagógia elvetésével "implicite elismerte ennek előnyeit". Dudith volt az, aki a lengyel király nevében krakkói professzorságát ajánlott fel Ramusnak. Ezt a banosiusi és a Freige-féle Ramus-életrajzra is utalva mondja Bayle (Dict. hist., 1697, II. 928). Theophilus Banosius vonatkozó művének az 1576-os variánsa megvan Kolozsvárt, ám ebben még nincs magyar mozzanat. A Thomas Freigius altdorfi tanár adta, 1575-ös életrajz 41. lapjára is utalva idézi Bayle azt a banosiusi információt, miszerint János, Pannonia királya

nagy fizetést ígérve hívta Ramus Gyulafehérvárra. Frankfurtból, 1570. április 10-én küldte Ramus Theodor Zwinger bázeli filozófusnak azt a levelet, melyben dicsekszik, hogy Magyarország királya évi 500 tallér fizetség és ráadásul nagyon sok királyi jótétemény kilátásba helyezésével — plerisque praeterea regiae beneficentiae argumentis — hívta meg (v. Charles Waddington-Kastus: Ramus ..., Paris 1855, 425; idézi Rác Lajos is, I. Revue des études hongroises, 1924/2-3, 201). Az Erdélyi könyvesházak c. szegedi sorozat első, 1991-es kötetében hívja föl a figyelmet Jakó Klára arra, hogy a székelyudvarhelyi egykori Református Kollégium könyvtárában őrzik Ramus Bázélben, 1569-ben kiadott, *Arithmeticae libri duo, geometriae septem et viginti c.* művének azt a példányát, amelyben a szerző következő saját kezű ajánlása olvasható: "Johanni secundo Pannoniae regi optimo, Petrus Ramus dono dedit." De miért nem fogadta el a jeles gondolko-

dó a fejedelmi meghívást? A Waddington nyomán citált levél folytatása arra vall, hogy szabadságát, függetlenségét féltette. Szenczi Molnár Albert az 1630-as Ziegler-átültetése ajánlásában úgy véli, "az Blandrata orvosnak doha" iszonyította el a hozzánk jöveteltől. Szenczi Molnárból merítve írja Pápai Páriz Ferenc 1685-ben: "Igyekezett collegium fundálásában ugyan Fehérvárot ifjú János király, hivatta is arra a végre a nagy Petrus Ramust Párizsból, de ez a Blandrata és Dávid Ferenc bévött vallásában megütközvén, el nem jött."

Nem kétes: vallás dolgában, felekezetiileg Ramus — bár antitrinitárius humanisták is barátkozott — messzibb állt az unitárius Dávid Fernctól, mint attól a református Újfalvitól, akire most térünk át. Az 1589-ben Nagybányán rektor Szilóújszólai Aderkó Imréről van szó, az "első magyar bibliográfia" szerzőjéről (ItK, 1957, 372-5), aki 1591-ben wittenbergi, majd heidelbergi diák volt, aztán bejárta Svájcot, Hollandiát és Angliát, utána Debrecenben volt tevékeny (pl. zsidó nyelvet és aritmetikát tanított) és Nagyváradon is működött; az utóbbi helyen nem csak "aktívált", hanem börtönt is szenvedett. Figyelemreméltó, hogy a peregrinációs emlékkönyve keretűl szolgáló, N. Reusner-féle nyomtatványában (OSZK, Oct. Lat. 150) csupán a Ramus-portréhoz csatolt megjegyzést, s ez így szól: Hunc plures quam capunt, carpunt (Többen becsmériük, mint értik). A megbecsülők közé tartozik Újfalvi. Erre vall, ha szerényen is, *Admonitiones de ratione discendi atque docendi in ultima seu tertia classe c.*, 1597-es műve. Általa iskolamesterség előtt álló diákjait avatja be rektori teendőikbe, különös tekintettel az utolsó, 3. osztály tanítására. (1943-ban felfedezett, Budapesten őrzött unikum; l. Ref. Egyház, 1968/1, 16.) Ez a kiadvány kétszer is utal Ramusra: a VI. és a VII. §-ban. Mindkét szer olyan változó alakú és hangértékű betűkről nyilatkozik, mint az *i, j, y, u, v, w*. Hajdanán például *jus* helyett *ivst* is írtak. A dolog többszörösen érinti magát az Újfalvi nevet is — két első és két utolsó betűje révén. NB: Ramust a Sorbonne sietett "nyelvtani eretnokségért" is elmarasztalni. Egyetlen — igaz: jelentést befolyásoló — *i* betű dogmatikai fontosságával Madách főművének a 7. színében is találkozunk. (Ha nem veszik rossz néven, itt, még mindig zárójelben utalunk arra, hogy a debreceni református kollégium történetét adó, Barcza József szerkesztette 1988-as könyv 582. lapja szerint az *Admonitiones*ben ugyanaz a renaissance szellemiség érződik, amelyet Moltmann Ramusszal és Castellióval kapcsolatban kritikailag pedagógiai utópizmusnak nevez.) Érdekes Újfalvi nyílt kötődése Ramushoz ortográfiai kérdésekben, de fontosabb, hogy kora egyházpolitikai ortodoxizmusával, vaskalaposságával is szembeállt. Utóbbi magatartásával úgyszintén Ramusra emlékez-

tet, aki "demokratikus kormányzást akart bevezetni az egyházban" (Bayle). Újfalvi a presbiterianus és puritán törekvések egyik legelső előharcosa Magyarországon — állapítja meg Klaniczay Tibor *Újfalvi Imre és az 1602. évi énekeskönyv c.* tanulmányában (ItK 1958, 169). Énekeskönyvével, annak — könyvészetet is adó! — bevezetőjével ihletője volt Szenczi Molnárnak, aki 1589-ben egy hétig "vigan" élvezte Nagybányán "Emericus Újfalvi" vendégszeretét (l. uo., 160).

A Béza-Ramus ellentét persze egyáltalán nem akadályozta Szenczi Molnár Albertet abban, hogy Béza zsoltaírait is lefordítsa. Fordítása Herbornban jelent meg, tehát a szemiramista Alstedius már itt, 1607-ben kézbe vehette. Mivel Alstedius sokat kölcsönözött Keckermanntól, itt "rögzítjük" azt, hogy a hétfői napon született Szenczi Molnár éppen egy hétfőn, 1599. július 11-én kért tanácsot Heidelbergben Keckermanntól házasságügyben; egy bizonyos, 1601-béli kedden pedig ugyanezzel a barátjával és a két Rudolf Gocleniusszal ebédelt a furtonfurt vonzó Frankfurtban. Ilyen, igazán nem alanymentes mozzanatok is hozzájárulhattak egy kicsit ahhoz, hogy Keckermann aztán az alany-tárgy viszony filozófiai kidolgozásának egyik — csak újabban ilyenként felismert — előfutára lett. Amihez engedtessek meg hozzátennünk: a Keckermann ajánlotta hajadon, egy üvegesmester leánya, "ritka szépsége" (insolita forma) okán "csodálatos módon" fölkaavarta Szenczit, amde valamiért ő mégis csak 1611-ben nősült, amikor is üdvözlő verset írt hozzá az idős R. Goclenius. Ennek a szemiramistának az 1613-as Lexicon philosophicumából a már említett Karácsonfalvi hagyott ránk példányt. Ez a mű sokban segít, de nem a Rodolf név megmagyarázásában, amely germán név a 181. lap szerint "tanács + segítség" jelentésű. Valójában 'dicső farkas'-t jelent. Az id. Gocleniusról elkeresztelt "szoritész" (szóreítész) pedig olyan lánckövetkeztetés, amelyben a tételek alanya egyre konkrétebb. P. o.: "Az ember észlány, a magyar: ember, a székely: magyar, tehát a székely észlány." Arról a tudósról neveztek el — vajon mikor? — az ilyen polyszillogizmust, aki Szenczi Molnár 1604-es előszavából is megtudhatta, hogy ez a magyar literátor székely ősök ivadéka. Ez az ivadék nyelvutána 180. lapján így illusztrálja a felsőfokot: "Az mostani Philosophusok között legbölcsebb az Goclenius."

A magyar nyelv grammatikáját tárgyaló műve előszavában Szenczi Molnár kijelenti, hogy a ramusi módszerert, "ama latin nyelv-tanok módszerert, melyek Móric hesseni választófejedelem rendelkezéséből az ottani iskoláknak elő vannak írva". Ez az úttörő, 1610-es könyv Hanauban jelent meg, a fennebb idézett Ziegler-átültetés pedig Lőcsén, ahol 1622-ben Ramus latin grammatikája is napvilágot látott

>>>>> folytatás a 18. oldalon

>>>>> folytatás a 17. oldalról

egy lévai iskolamester átdolgozásában. — Magyar-latin szótára 1621-es kiadásához toldotta Molnár a *Syllecta scholastica* c., tanügyi didaktikai tárgyú írásokból álló gyűjteményt. Szerzői közül Johannes Bilsten philipporamista logikát is készített, a Magyarországon is járt Nicodemus Frischlin ellenben antiramista *Dialogus logicus*áért nevezetes. — Itt jegyezzük meg, hogy Szenczi Molnár "a Réformatio körül fáradozott tudósoknak tulajdon kezeikkel írt ... leveleik közül" mintegy ötvenet — köztük egy Ramustól valót — szerzett meg és kötött egybe a Molnariana Colleciónak is nevezett albumba (I. Erdélyi Prédikátori Tár, 1837, XXXIII). Ez a levélgyűjtemény elkallódott. Viszont fennmaradt Alstediusnak a Szenczirol írt disztichonja. Ez Tóth István tolmácsolásában így szól: "Gyermekkor a magyar, tollat, feleséget a német / Föld termett nékem. Erdély földje a sírt."

/Második exkurzus. — Szenczi Molnár Albert Kolozsváron hunyt el. Itt keltezte utolsó, némileg axiológiának is mondható könyve előszavát. Szabadjon kiemelnünk — pont ez alkalommal —, hogy a világ első olyan könyve, amely az Axiológia címet viseli, magyarul jelent meg, Kolozsvárott (in Klausenburg; és inkább epochális, mint napokális). Marburgban, jó háromszáz esztendővel korábban nyomták ki az első olyan kötetet, amelynek címe a Psychologia szóval kezdődik. Böhm Károly 1906-ban kiadott Axiológiája világviszonylatban az egyik legelső átfogó, filozófiai értékű mű. Az idősb R. Goclenius Psychológiája voltaképp 15 szerző egy-egy írását fogja csokorba. Nagyrészt a lélek eredetéről szól. Túlzás azt mondani róla, hogy "Vives után ... az első rendszeres lélektan, modern értelemben vett pszichológia" (Tolnai Gábor: Vázlatok és tanulmányok, 1955, 38). Ezen a túlzáson persze nem enyhít az, hogy Tolna megyében van az a Decs, amely valószínűleg szülőhelye Decsi Csímor Jánosnak. Ez az Erdélyben is működő auktor Strassburgban tanítványa volt az említett Psychologia szerzőtársai közé tartozó Havenreuternek. Baranyainak is nevezte magát, akárcsak Laskai Csókás Péter, alias Monedulus, aki szintén tevékenykedett egy ideig Erdélyben, és ugyancsak jelen van a gocleniusi tanulmánygyűjteményben, mégpedig a *De homine* c., 1585-ös műve I. "könyvének" a XI. fejezetével. Ez arról elmélkedik, vajon az eszes lelkek — animae rationales — a testek módjára, nemi magvak által, *per vim seminalem* öröklődnek-e. — Szenczi Molnár Albert Goclenius közvetlen tanítványa volt, mindazonáltal meglepő az az állítás, hogy "prózastílusa, személyességének még tudományos műveiben is jelenvaló sajátossága Goclenius pszichológiájának ismeretére megy vissza" (Tolnai G., i. h.). Szenczi meghitt találkozásai inkább illenek

egy — immár nagyon esedékes — életrajzi regénybe, mint a magyar ramizmust bemutató dolgozatba.

A pályáját négy évvel Szenczi Molnár után, Gyulafehérvárt befejező Johann Heinrich Alstedius Ramust visszhangozva határozza meg a logikát olyan tudományként, amely a helyes vitázás módjára tanít: "Logica est ars modum bene disserendi tradens" (Compendium logicae harmonicae, 1615, 5; Philomela theologico-philosophica, 1620, 437, Encyclopaedia, 1630, 406). Alstediusra jócskán hatott Barth. Keckermann, aki Arisztotelésszel és a középkori, katalán Lullusszal egy sorba állította Ramust, ugyanakkor erősen bírálta is. Keckermann egyik megjegyzése szerint Ramus elcsente Vives néhány ötletét.

/Harmadik exkurzus. — Ha szabad itt ugranunk három évszázadot, bevalljuk: érthetetlen számunkra, hogy Kl. Morleit miért éppen a Pierre Ramus álnév mögé bújva vádolta plágiummal — hangulatosabban szólva: elcsenéssel, elcsórással — a kommunista Engelst és Marxot. Ha pedig már itt tartunk, megkérdehetjük, tudott-e erről a vádról, illetve milyen Ramus-műre gondolt Ernst Bloch, amikor — 1916. nov. 1-én — ezt írta Lukács Györgynek az ő regényelmélete kapcsán: "És nem a legkomolyabb indoklásra szoruló elmentmondás-e, hogy aki az államformával szemben a legnagyobb nominalista, a művészi forma tekintetében ennyire realista legyen? — valahogyan Petrus Ramushoz hasonlóan, aki még egy mondat betűszámát és természetesen szórendjét is realiztikus kapcsolatok tükröződése rejtejként definiálta." Az szórendről különben eszünkbe juthat a betűrend, erről meg az, hogy az öreg Goclenius remek tömörséggel emelte ki Alstedius szorgalmát, amikor nevéből megalakította a Sedulitas anagrammát. Kelőképp szorgos fürkészők arra is rámutattak, hogy a *sedulus* szó etimológiailag "negatív" jellegű: *dolus*, azaz csalástalanságot jelent; *vo securus* 'biztos, tkp. gondtalan'.

Az Alstediuszal együtt — és persze nem pusztán az ő vejeként — hozzánk jött Johann Heinrich Bisterfeldnél is érződik Ramus hatása, mégpedig főként a gondolkodástanában. Ami már csak azért sem csoda, mert apja — akivel ösztetvéstől kezdve Omg egyik Ramuskönyvének az indexében — egészen ramista logikát publikált, többször. A Gyulafehérváron tanító Bisterfeld *Elementa logicája* kiadásának az évei: 1635, 1641, 1645, 1649. Az első kiadás kezünkben járt példánya 1665-ben a Szigethi Mihályé "és a barátaié" volt, aztán egy Misztófalusié. A második kiadást kötetzáró táblázatok egészítik ki. 1645-ös példányunk "beszűrt" levelei számos érdekes latin kommentárt adnak. A címlap szerint ez a kiadás "tertia auctior", valójában csak "tertia", nem bővített (és egy lapszámzási hibát is átvesz a 34. lapon); a nagyváradi, 1649-es válto-

zat címlapján pedig a "tertia auctior" helyébe "quarta, auctior" kívánkozik (nagyon fontos, mert jelentéshordozó vesszővel, amely szinte érthetetlenül marad el számtalan, egyébként többnyire kifogástalan címlapon). Ez a kiadás valóban bővebb, ui. a végén már ott van a "Collatio Logicae cum Philologia, Philosophia & tribus superioribus facultatibus" című, tíz levélnyi szöveg. A két kolozsvári példány egyike 1682-ben a Polgári Istváné volt, a másikat "chara suppellex", drága kincs gyanánt szereztte 1668-ban — és bizonyára később látta el hosszú jegyzetekkel — Pápai Páriz Ferenc. Naplójában ez a jeles polihisztor épp az 1668-as évről írván hangsúlyozza, hogy Csernátoni Pálnak köszönheti mindazt, amit "az igaz filozófiából" tud. Az "igaz" itt Descartes-it jelent, de ez a tény nem ütközik azzal, hogy Bethlen Miklós — miként önéletréséből tudjuk — 1661-ben Heidelbergben Ramus retorikáját és logikáját futotta át Csernátoni segítségével, majd "Ramus nagy arithmeticiájára" tartott privatum collegiumot a "Lunelschossról nevé híres matheseos professornál". (Aki erről a Lunelschossról felholdvilágosító 3-4 életrajzi adatot pottyant ölünkbe, lecsillapítva békétlen kíváncsiságunkat, béke Nobel-díjat érdemel.) Lunelschoss voltaképpen csak a betűrend okán tehető Leibniz mellé, de ha már szóba jött a legnagyobb Kant előtti német gondolkodó, emeljük itt ki, hogy ő igen sokra becsülte Bisterfeld viszonyelvűségét. Tette ezt *Dissertatio de arte combinatoria* c., 1665-ös művében, Bisterfeld első, 1657-beli, leideni posztumusz kötet kapcsán, amelynek logikai része Ong szerint túlnyomórészt, *dominantly* ramista, alig tér el az 1661-es, hágai kiadásban látható verziótól. Az utóbbi kiadás a *Bisterfeldius redivivus* címet viseli és kétkötetes. Az első kötet 33. lapján áll ez a felemás, csak első felében ramusi meghatározás: "Dialectica est ars bene disserendi, seu recte ratione utendi." (A hágai kiadás kolozsvári példánya egy ideig a Teremi Andrásé volt, akinek a családneve szinte biztosan a székelyföldi Kis- vagy Nagyteremre utal, nem a Nagykárolytól délre levő Mezőteremre. NB: ifj. M. Halici 1674-es könyvjegyzékében két bisterfeldi Logica szerepel, egy kézirat "Explicatio logicae Bisterfeldii", további néhány Bisterfeldmű, még jó pár többé-kevésbé ramista szerző, köztük — harmincnál több címmel! — Alstedius, végül és nem utolsósorban pedig maga Ramus "Arithmetica et Geometria cum commentariis" könyvcímmel, valamint Dialektikájának egy nyolcadrés alakú és egy — bizonyára váradi — tizenkettős edíciójával. E kötetek zömét föltehetően apjától örökölte Halici — Pápai Páriz Ferenc osztálytársa és hú barátja, az első, éppen a doktoráló Pápaít üdvözlő román időmértekes vers megalkotója.)

Befejező rész következik

Mindannyiunk gyönyörű macskái

Leopárdok éjszakája — sokat sejtető, szép cím. A fogalom, ami első pillanatban eszünkbe jut, ha Egyed Péter könyvének borítólapját megnézzük: a félelem. Magunkra hagyjuk valahol egy afrikai falu melletti erdőben, és most reszketve várjuk a halált. Ránk telepszik a fenyegető sötétség: szemünk hiábavalóan kutatja az áthatolhatatlan homályt. S mint a vakoknak, nekünk is a hallásunk kezd élesebbé válni. Minden mocnásra felkapjuk a fejünket, minden kis neszre összeressenünk: hol megadóan engedjük el magunkat, hol mag bátran megfeszítjük az izmainkat, mintha bármit is tehetnénk a villámgyors, kegyetlen és gyönyörű macska ellen.

Mert ez a másik szó, amelyre rögtön a félelem után rátalálunk: a kivételes szépség. Minden macskaféle szép, de talán közülük is a párduc a legszebb. Mint a szerző fül-szövegéből megtudhatjuk, a párducok *fenéséges magányban haladnak*, de itt talán kissé meglepető a többes szám használata. *A párducok* — tzevel, hogy most már Egyed Péter régies írásmódjával éljünk —, szóval, *a párducok mindig egyedül van*. Eppen ez teszi széppé és fenéségesé.

Ugorj ugorj be párduc — olvashatjuk az *Elmulás* című vers zárásaként a kötet 52. lapján. A költő párduca isteni állapot, hiszen ha nem így lenne, akkor fel kellene ugrania. Am a képből érezhető, hogy az állapot helye és a mennyei heverő között nincsen szintkülönbség.

A versek leopárdja remegő horpasszal, feszülten figyel, aztán hirtelen összehúzódik, és ugrik. De annak a gerincét, akire rávetné magát, nem roppanthatja össze soha. Am a költőnek elég a harc is, a dulakodás, a rettegő bátorság. Nemes Nagy Agnes szép sorával *a félelem s a gyönyörűség*.

DEMÉNY PÉTER

Elhangzott 1998. március 12-én a kolozsvári Róser Könyvesházban.

KÓDEX —

Petőfi a fjordokon

Képzeld el, hogy Petőfi — egy más, szerencsésebb korban — huszonhat évesen nem a csataterre megy lekaszabolatni magát, hanem hogy beteljesítse makacs álmát: meglássa a tengert. Képzeld el továbbá, hogy ez a találkozás nem holmi "szokványos" tengerélmény: nem Vence, nem Nizza, s még csak nem is Isztambul. Képzeld el, hogy a mediterrán (görög-latin) költői közhelyek helyén borzolt dűnék és elhullajtott borostyánkővek jelennek meg — s talán még északabbra: beforradt sebhelyek, tarjagos fjordok. Képzeld el, hogy úgy is lehetett volna, ahogy későbbben mégiscsak lehetett.

Sulyok Vince huszonhat évesen — hátában a viharos '56-tal — már Norvégiában van, és verseit írja szorgosan: gondolatkísérletünk tehát egy bő évszázad múltán realizálódott. Igaz, nem forradalom helyett, hanem forradalom *miatt* futott odáig a poeta — s a mai napig nem tagadta meg vonzalmait a Mediterráneum iránt sem. Ilyen nem is létezik — legyint az ember rutinból, pedig hát dehogy: itt van dokumentálva, *Fényörvény életünk* címmel (Széphalom Könyvműhely, 1997). "Szubjektív válogatás 44 év verseiből" — szól a műfaji meghatározás, s megintcsak felhorkanunk: hát van-e válogatás, ami objektívnek mondhatja magát?

Aztán olvasás közben szétárad bennünk a nyugalom: sajátosságos önéletrajzról van itt szó — persze lírikus módjára, töredékekből építkezve. Ehhez azonban az kell (s jó költő ezt is megengedheti magának), hogy kevésé sikerült opuszait, hallgató korszakait egyaránt vállalni merje. Első külföldi útjáról hazatérve himnuszot ír a hazához: próbálgatja a hexamert is (*Mosdák a szomszéd nagylány*), s a gyanútlanág korának — 1956 szeptemberében - legfeljebb némi belemagyarázást idecsempészve szakad vége az elkövetkezendők sejtelmével: "A rétek fölött megsűrül a köd, / hullong a harmat, nő a pára." (*Krumpliszedés*).

Trauma kell ahhoz, hogy a versfaragó költővé avanszájon mondják a bölcsék: mégis figyelemreméltó, hogy Sulyoknak "a forradalommal kapcsolatos versei" november második felétől kelteződnek, miután "gyalog és vonatokra kapaszkodva — a forradalmas fél országban át" az óvó házba hazamenekedett. Mivé lesz így a szeretett idill, "mikor krumplit hámoz a kedves, (...) az utakon tankok zörögnek szakadatlan / s elfáradnak a forradalmak"?

A *Körlet este tíz után* a jugoszláviai Gerovóból keltezve (mert Sulyok úgy keltez, mint Petőfi!) radnótis asszociációkat ébreszt,

noha "a gázkamrákat már befallaszták" — "Október menekültjei" itt döbbennek rá, hogy nincs többé himnusz-ujgyakorlat az ölükbe pottyant hazához. Oslóból 1957 augusztusában Kistarcsára internált barátainak üzen, de már meghleti a "menedékház a norvég hegyekben" — egyelőre Peer Gyntöt idézve barátkozik az új hely szellemével: "jeges tetők legcsúcsáról látom: a norvég / észak őserdői mélyén sírnak az őzek / és lila forrásokból isznak szomorúságot"...

Az identitás évtizedeken átívelően problematikus marad, s nem csupán azért, mert sok a mediterrán milió ihlette opus Torreviejából és máshonnan. Innen visszatekintve ez az ellentmondásosság — párhuzamosan a történelmi értelemben vett férfivá érésrel — már a jugoszláviai gyűjtőtábori versekben tetten érhető, ahol "száz négyszögöl a szabadság csupán" (*Keringő*), s az otthoni idillre emlékeztető "búzamezők és kukoricaföldek" nyújtóznak "a szögesdrót billent cölöppjein túl".

Az 1965-ig írott versek a "fekete virágok" északi akvarelljei, párizsi, belgiumi, németországi kitérőkkel. Birtokba vétetik Európa, de nincs benne sok köszönet. Sulyok költészetének viszont jót tesz: a komorabb, súlyosabb hangvétel, a "történetelen délutánok, / terméketlen, szép bánatok" kiemelik az elhagyott — s némileg bizonyos már unalmas — idillből. Ekkoriban a kulcsszó: a magány. Ha hazagondol, akkor is Adyra vagy Széchenyre — s csak nagy ritkán öltik fel benne a *Ünnepi emléket*, ahol "Jézusnak udvarolva / parasztkozt a porban / ezüstben és aranyban / parasztpiros papok, // míg fön a dombokon / sötétlő levelek közt / cseresznyékkel vöröslött / a magyar június." Az elégikus felismerések már-már addig a félelemig jutnak el, hogy "kiapadnak végül bennem a csörgő / otthoni források". A férfikorba érő költő mégis "komótos, tömzsi ökrösszekerekről" álmodik.

A spanyolországi versek az életilyetén alakulásával való megbékélést, a rendszerváltozás hírére született opusok viszont a régi eszmények újraéledését hírelik. Torrevieja immár "a harmadik haza": "a szabadvég fényében" Sulyok végképp hazatért — Európába. Nyugodjunk bele: Petőfi őszikéket ír és kozmopolita nézeteket hirdet? Soha! Igazi poétánál minden a helyén van — még a fjordokon is: "Míg neved magyar, idegen maradsz, / míg múltad magyar, idegen maradsz, bárhova vet a sorsod!" (*Hazád és anyanyelved*).

Csontos János Petőfi a fjordokon (részlet) Polisz 36. szám.

— INDEX

ZENEI CSEVEGÉSEK 10.

Elidőzni a szépségnél?

Nagy kérdés: kell-e nekünk a SZÉPSÉG?

A 20. századi zenében, és általában a művészetben, a napi életben inkább ironikusan, kisé lebecsülően "kezeltük" a szépséget. Mi is az a bizonyos szépség? — tettük fel minduntalan önmagunknak a retorikus kérdést. A válaszok sokféleségéből sohasem derült ki egyöntetű definíció, de még csak megközelítő fogalomalkotás sem. Mindenkinek más ideáljai vannak a szépségről. Különösen sokféle a *szép* zenéről kialakult eszménykép. Zenész társaságban is hallottam már, hogy Bach túl szövevényes, Mozart zenéjéről, hogy sokszor klisékkel helyettesíti az expresszivitást, Wagner terjengőségét is gyakran emlegetik, és így tovább.

Szabaduljunk meg a szépség nyugétól — vallotta a 20. századi zene, és talán vallja még mai nap is. De meg lehet-e szabadulni tőle? Mit ér a művészet, ha lemond a szépség esztétikai kategóriájáról? Mit ér az a zene, amely objektív akar lenni — sokszor bármi áron! —, struktúrába menekül, előnyben részesíti a logikát (számтанit!) a zene belső életével, mozgásával, önkifejezésével szemben?

A mozgászenék, az energiázenék, a minimális zenék mind megkerülték a szépség ideálját. Ha ez mégis felcsillant e zenékben, az mindig véletlenszerűen történt, az alkotók "önhibáján" kívül.

A közönség szorgalmasan igyekezett *helyre pótolni* a szépség eme hiányát. Nagy igyekezettel töltötte ki az avantgardmuzsika törésvonalait saját fantáziája, szépségideálja elemeivel. A közönség védte az új zenét, néha önmaga ellenében is. Várjuk meg: mi lesz a vége? — hangzott a kérdés a hallgatóság részéről. Talán kibontakozik a kísérletek végén a hön áhított SZÉP ZENE. Ebből a vágyból, amely lassan a zene alkotóit is átította, született meg a posztmodern irányzat, mely jobb híján nevezte magát így, és ezzel hozzákötötte magát a modernséghez, amelyet éppenséggel *tagadni* igyekezett.

A posztmodernben már nem szégyen szépségről beszélni,

sőt kötelező megtalálni az új szépséget. Mi több — követelménnyé lépett elő a szépség keresése.

Többen együtt egy régi, majd félévszázados lemezfelvételt hallgattunk a minap: Csajkovszkij utolsó szimfóniájának első tételét. Mindnyájunkat megdöbbenett az előadás kivételesen hiteles kifejezőereje. Minek tudható be? — merült fel mindnyájunkban a kérdés. Mitől ilyen magávalragadó ez az interpretáció? A "titok" hamar kiderült a beszélgetés során: az előadók akarnak és tudnak is ELIDŐZNI A SZÉP-SÉGNÉL. Tudnak belefelelkezni egy dallam szépséges világába. Tudnak jelentőségteljes szüneteket tartani a zene folyamatában felbukkanó új részek előtt, mintegy felhíva a hallgató figyelmét arra, ami majd következni fog. Nem sietős az előadók dolga. Nem hajszolják a végcélt. Például a nagy végső kibontakozás csúcspontját, vagy valami ehhez hasonlót. Inkább elmerülnek a pillanat ihletében. Egyetlen hang vagy akkord igézetes hangzásában. Érezhetően van idejük bejárni e hatalmas méretű, majdnem 20 percig tartó, *tételenyi* zene teljes birodalmát, és közben nem gondolnak a későbbi tételek világára. Nincs feszültség az előadók játékában! Minden zenei pillanat kezdet és vég, alfa és ómega abban az értelemben is, hogy a másodperc törtrésze alatt is teljes értékű hangzó élet kell, hogy kibontakozzék, sietés nélkül, a maga szerves önki-fejlesztésének rendje szerint. VÉGRE! Nem gázolunk át mindenben valami homályos végcél érdekében. VAN IDŐNK ÉLNI. Ez az az ÚJ SZÉPSÉG, amit a posztmodern keres. Posztmodern helyett legszívesebben ÚJ-MODERN-nek nevezném a mai irányzatokat. NEW AGE, olvassuk, halljuk mindenütt, mindenfelől az új jelszót. Miért ne nevezhetnénk magunkat e kifejezés rokonításával *újmodernnek*. Így világosabban kifejeződné az új irányzat MÁSSÁGA is. Hiszen a 21-ik századot szeretné ez a művészet felvállalni, az új szépségi-deált!

TERÉNYI EDE

HOL-

József Attila-díjat kapott az idén Bálint Tibor és Kántor Lajos.

Halász Annának adták át az idén a Magyar Újságírószövetség egyik Aranytollát. A március 15-e alkalmából átadott kitüntetést a bukaresti újságíró személyesen vette át.

Megjelent a Korunk 3. száma. A tartalom-ból: Lengyel László Nemzetközi krumpli (kérdezett Szále László); Antalóczy Katalin A multinacionális cégek szerepe a világ gazdaságában, Kelet-Közép-Európában és Magyarországon; Zellei Miklós Egyenes adás a Papírpohár Múzeumból; Mézes Flórián Az elit nem vész el; S. Nemes Ilona A szabály erősíti a kivételt; Zalán Tibor Eltérített szerelmes vers, 1998; Lábod László - Tódor János "A nemzeti és multinacionális szembeállítását nem érzem helyénvalónak"; Kubik Pál Benzinkutak piaca; Janox Privatizálom magam; Jánosházy György A vágóhíd anyaga, Vízöntő, ... és vége a komédiának; Torkos Matild K+F a multik árnyékában; Szabó Géza A nagy kihívás; Baji Lázár Imre Ábel a világkorban; Hirschler Richárd Amikor a pénz nem beszél;

Frenkl Róbert A sport-finanszírozás változásai. A multinacionális cégek; Tomkiss Tamás A bolond posztmodern története; Moldova György Ha jönne az angyal; Sándor Iván Rocinante nyomában; Kántor Lajos Szerkesztői alulnézetben (avagy: mit sokszorozunk?); Köves László A grafika világgépe; Valentin Negoitá A vállalkozók filozófiája: a profit (Lejegyezte Szabó Géza); Kiszely Gábor A legnagyobb keze nyoma (Michelangelo); Torkos Matild Újpest, Tunggram, General Electric; A veszprémi példa; Hlavay Richárd Rétság és a japánok; Simon Judit Gyarapodik a város; Máthé Éva Tapogatózás, lassú előrehaladás; Székely Kriszta McDonald's- "ahol minden tökéletes!"; Kántor Erzsébet Román — amerikai viszonylatok.

Március 25-én a budapesti Szent László Akadémia rendezésében Pisztrángok kara címen az erdélyi magyar irodalom (1918-1998) estjét tartották meg. Bevezette Medvigy Endre, közreműködött Budai Ilona népdalénekes, valamint Havas Judit és Szabó András előadóművész. Wass Albert Üzenet hazra című versét Kristóf Éva, a Baár-Madas tanulója mondta el.

Március 28-án a kolozsvári Tinivár Könyvkiadó 42. könyveként mutatták be Szabó Csaba Egri hullócsillagok című kötetét, mely a regényhősök történelmi valósága és "utóélete" körében végzett kutatásokat találja olvashatóan. A kötetet Lászlóffy Aladár és Szöcs Géza méltatta.

Megjelent a kolozsvári Szent Mihály Plébánia ajándékként terjesztett zsinati lap 4. száma; Czirják Árpád érseki helynök, Fodor Sándor és Papp László szignálják többek kö-

zött a húsvét jegyében fogant frásokat. A számban Plugor Sándor tíz eredeti tollrajza az illusztráció.

Megjelent a Magyar Közélet 3-as száma, amelynek szerzői: Markó Béla, Molnos Lajos, Kötő József, Lászlóffy Aladár, Molnár Judit, Szilágyi István, Kovács Ferenc, Horváth Arany, Cúth János, Palágyi Lajos, Fodor Sándor, Kisgyörgy Réka, Kövesdi Károly, Orbán Ferenc, Bence Lajos és Lászlóffy Csaba.

A Kossuth Kiadó gondozásában 48/49 százötvenedik évfordulójára utánnomták a Szabadságharc története képekben című 1898-ban megjelent albumot, melyet okiratok, ereklyék és 1000 kép egybeszedésével Jókai Mór, Bródy Sándor és Rákosi Viktor szerkesztett, többek közt Szilágyi Sándor, Mikszáth Kálmán, Beöthy Zsolt, Ignóty, Marczal Henrik, Sebők Zsigmond közreműködésével.

Igazságosabb és testőriesebb világot címmel a Magyar Katolikus Püspöki Kar körlevelet intézett "minden jóakarátú emberhez" a magyar társadalomról. A téma körül a szociális viszonyokat, egészségügyet, gazdasági életet, az állam, a politika s a kultúra nagy kérdéseit egyaránt felölelik.

Megjelent a Székelyföld 3. száma, mely a 48-as forradalom 150. évfordulója előtt tiszteleg többek közt Egyed Ákos, Imreh István, Hermann Gusztáv, Beke György írásaival.

-MI

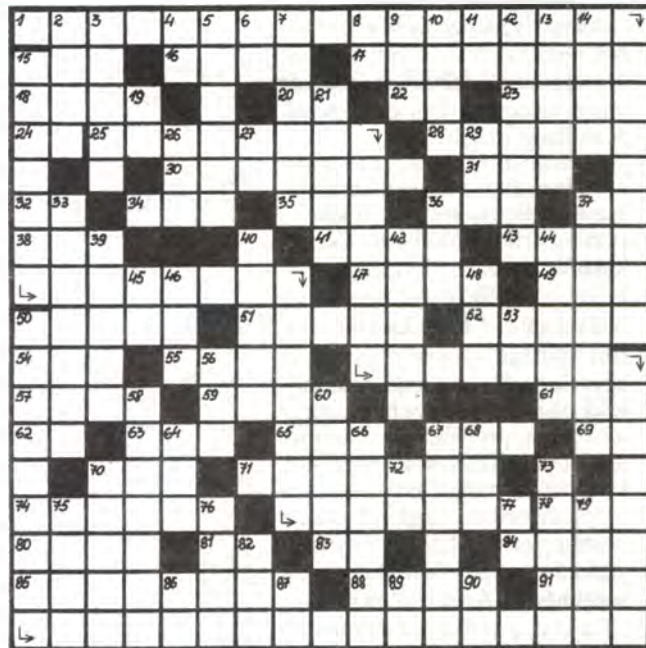
Eredj, ha tudsz!

Reményik Sándor versének négy sorát idézzük a vízszintes 1. függőleges 50., 15. valamint a vízszintes 25. sorban.

VÍZSZINTES: 1. Az idézet első sora (zárt betűk: H, D, A, E, T). 15. Gyümölcs. 16. Fémforgácsoló szerszám. 17. Linzi városnegyed (KATZBACH). 18. Tréner. 20. Aral egynemű hangzói. 22. Nátrium. 23. Tenger a Földközi-tengerben. 24. Toldalék, a -ve párja. 25. Az idézet záró sora (zárt betűk: L, G, N, M, A). 28. Leomlaszt. 30. Fonalat vetnek rá. 31. A felsőfokot jelző szócska. 32. Hangtalan lakó. 34. Bőjti hús. 35. Kén és Lantán vegyjele. 36. Olasz, vatikáni és luxemburgi kocsik betűjele. 37. Tiltószó. 38. Konyhó. 41. Vadászkutya. 43. ... Tamás komája (Ady). 47. Mezei vad, fordítva. 49. Szezonhoz tartozik. 50. Évőeszköz. 51. Ábrahám pátriárka fia. 52. Hintett. 54. Helyhatározó szó. 55. Salamon... a Gyönyörű sors költője. 57. Rádium, kén és szén vegyjele. 59. Női becenév. 61. Az ENSZ román névbetűi. 62. Ó-palesztin város. 63. Csapadék, névelővel. 65. Kohász igéje. 67. H₂O. 69. Y. T. 70. Arab férfinév. 71. Dísztelen. 74. Afrikai nép- és nyelvcsoporthoz. 78. Z. A. T. 80. Hacsaturjan személyneve. 81. Kászoni Olga. 83. Szolmizációs hang. 84. Ítéletkimondó. 85. Spanyol nagyváros. 88. a Majna német neve. 91. Hajófar.

FÜGGŐLEGES: 2. Verdi-opera. 3. Becézett férfinév. 4. Americium. 5. Fémforgácsolási folyamatot dolgozik. 6. Cipésszerszám. 7. Drága. 8. Inka egynemű hangzói. 9. Ember-angolul. 10. Bor. 11. Nagy magyar zeneszerző névbetűi. 12. Levesét kanalazza? 13. Két szó: pusztakamarási író névbetűi; dőlőf. 14. Csen betűi. 15. Az idézet harmadik sora (zárt betűk: Á, Á, T, A, K). 19. Ölvedi Endre. 21. Csokonai ihlető műzsája. 26. G. M. A. 27. Konstanca megyei kocsijel. 29. Nézet. 33. Nyárfa-féleség. 36. ... a hadak útján, Asztalos István műve. 37. Igényeit mérséklő. 39. Ként tartalmazó. 40. A növendék-marha. 42. Kovászna megyei helység. 44. Egyszemélyes tánc. 45. Liba "beszéd". 46. Ők, Bukarestben. 48. Bór, kén és fluor. 50. Az idézet második sora (zárt betűk: B, Á, N, D). 53. Magyar énekesnő névbetűi. 56. Rubídium és oxigén. 58. A Kelemen (havas) román neve. 60. Szószereketben, -összetételekben gyakori latin előjáró. 64. Meggyőződés. 66. Nyárádmonti falu. 67. Alulmarad a küzdelemben. 68. Inzulin eleme. 70. Sóstó a Bărăganban. 72. Alá. 73. Tüzet élesztő. 75. Nagy félsziget. 76. Karám. 77. Tóth Béla. 79. Vágja a gabonát. 82. Pózna darab. 86. Kiejtett mássalhangzó. 87. Az "Újlesztendő" c. regény szerzőjének névbetűi. 89. Üres alkalom. 90. Idegen tagadás.

K. KOVÁCS ANDRÁS

A HELIKON 8. számában közölt, Csoma Sándor naplója című rejtvényünk megfejtése: No, híres vándor, hová vitt az út, / Kihordott álmod merre láttad? / Vagy megfojtottad azt a kisfiút, / Ki benned nyöszörgve lázad?

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztőhelyettes: KIRÁLY LÁSZLÓ
Felelős titkár: SIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs: SZABÓ GYULA
SZÖCS ISTVÁN
Szerkesztőség: LASZLÓFFY ALADÁR: világkultúra
K. JAKAB ANTAL: vers, irodalomtörténet

MÓZES ATTILA: próza, kritika
NAGY MARIA: olvasószerkesztő
RAKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő